

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

SVERIGE 13:—
NORGE 15:—
DANMARK 15:—

MARS 2 · 88

Oskars och Josefinas besök på Kongl Myntet 1835. Två olika medaljer, vars åtsidor graverats av M Frumerie för annat ändamål, fränsidorna troligen av L P Lundgren. Se texten s. 31.

Nya märkliga myntningsfynd i Lödöse	sid 28
Kungliga myntverksbesök	sid 31
Myntprägling i Svenska Pommern 1689—91	sid 32
Mynt på St. Barthélemy 1784—1878 (2)	sid 38
Medaljkonstens FIDEM 50 år	sid 40
Recensioner	sid 44

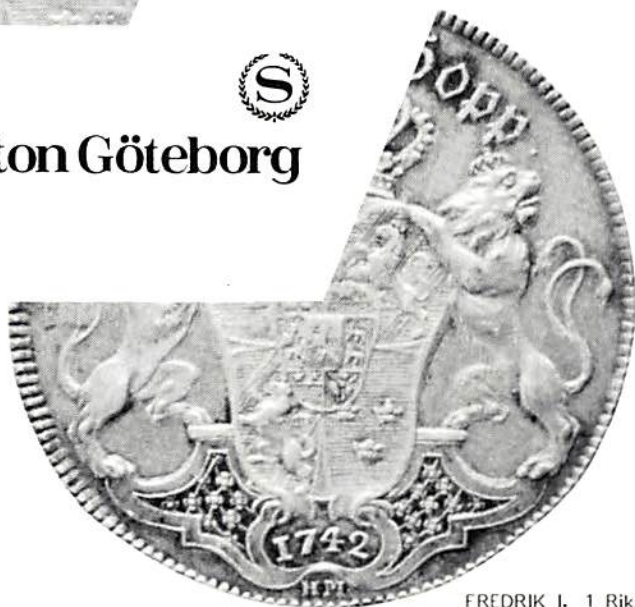
MYNTAUKTION

Nr 5

10 APRIL 1988

Sheraton Göteborg

FREDRIK I. 1 Riksdaler 1742. RRRR.

*Söndagen den 10 april är det dags för en ny stor myntauktion i Göteborg
Arrangör är Antikören Mynt & Antikt och platsen är Sheraton Hotel
Drygt 1.100 nummer ska gå under klubban däribland många rariteter
Den rikt illustrerade auktionskatalogen utkommer den 15 mars
och erhålles enklast genom insättning av 40:- på postgiro 48 92 03-0
Årsabonnemang 1988 - två auktionskataloger + minst två listor, pris 75:-*

BESTÄLL AUKTIONSKATALOGEN IDAG! KOM TILL GÖTEBORG DEN 10 APRIL!

Antikören

Stureplatsen 1
S-411 39 Göteborg

 031-183960

ORGAN FÖR
SVENSKA NUMISMATISKA
FÖRENINGEN

Östermalmsgatan 81
114 50 Stockholm
Telefon 08-667 55 98
(tisdag—fredag kl 10.00—13.00)
Svensk Numismatisk Tidskrift:

Postgiro 15 00 07-3
Bankgiro 219-0502
Svenska Handelsbanken

SNT utkommer den 1
i månaderna februari—maj och
september—december
Prenumeration: helår 100:—

ANSVARIG UTGIVARE

Ian Wiséhn

REDAKTION

Hans Franzén
Madeleine Greijer
(program, föreningar,
aktuella auktioner)

Torbjörn Sundquist (annonsering)

Manuskriptgranskning
Lars O. Lagerqvist

Redaktionssekreterare:

Margareta Klasén

(adress och telefon se ovan!)

ANNONSER

Bokning

Telefon 08-667 55 98 (kl 10—13)

Annonspriser:

2 sidor (mittuppslag)	2 000:—
2:a omslagssidan	1 450:—
omslagets 4:e sida	1 800:—
1/1 sida (151×214 mm)	1 200:—
2/3 sida (99×214 mm)	850:—
1/2 sida (151×105 mm)	650:—
1/3 sida (47×214 mm)	450:—
1/4 sida (72×105 mm)	350:—
1/6 sida (47×105 mm)	250:—
1/12 sida (47×50 mm)	150:—

Sista materialdag:

Den 1:a i månaden

före utgivning

Heloriginalt.

manus och gärna skiss.

Sändes till SNT,

adress enl. ovan.

*Annonser som ej är förenliga
med SNF:s, FIDEM:s och
AINP:s etik
kommer att avböjas*

Tryck: Ordfront, Stockholm 1988
ISSN 0283-071X

Vårprogrammet 1988

Om ej annat anges, hålls mötena kl 18.30 på Sandhammsgatan 50 A (Riksantikvarieämbetets lokaler, tag buss nr 41 till Rökubbsgatan eller T-bana till Gärdet).

Mars	10	Rolf Sjöberg visar sitt bildband om Sören Norby — riddare och myntherre, samt visar dennes mynt i original.
April	13	Anders Frösell berättar om polletter på Kungens Brage och Edsviken.
	25—26	Vårauktionen i Statens historiska museer.
Maj	14—15	Årsmöte i Kalmar.

SNF:s kansli

har postadress:

Östermalmsgatan 81, 2 tr ö g,
114 50 Stockholm.

Telefontid tisdag—fredag 10—13,
tel 08-667 55 98.

Besökstid 10.30—12.30.

Semestertängt:

midsommar—1 sept samt jul- och
nyårshelgerna.

Numismatiska
Institutionen

Seminarierna våren 1988 hålls
kl. 18.30 (precis), som vanligt på
Sandhammsgatan 52 A, Stock-
holm.

- 7/3 Sylloge Nummorum Graecorum. En presentation. Ulla Westermark.
- 14/3 Kyrkyfnden och den medeltida myntcirkulationen i Sverige. Henrik Klacken-berg.
- 22/3 Birger Jarl och hans myntning i Lödöse ca 1260—66. Kenneth Jonsson. Obs! Ändrad datum! (*Tisdagen* den 22 mars)
- 28/3 Tema Danmark. Presentation av aktuell dansk numismatisk litteratur. Nils-Uno Fornander och Brita Malmer.

Välkomna!
Brita Malmer

GYNNA
SVENSK
NUMISMATISK
TIDSKRIFTS
ANNONSÖRER

Register Myntkontakt
1972—1982

finns ännu att köpa på SNF:s kansli
eller beställas pr post eller telefon
08/667 55 98 tisd—fred 10—13.
Pris endast 75:—.(+ porto) Oum-
bärlig för alla intresserade numis-
matiker, som vill gå tillbaka till nå-
gon tidigare värdefull artikel i vår
tidskrift — men inte kommer ihåg
var den stod.

Kansliet

BEGÄR FÖRTECKNING
ÖVER LITTERATUR TILL
SALU HOS SNF! SKRIV
ELLER RING 08/67 55 98

Nya märkliga myntningsfynd i Lödöse

Av Rune Ekre

Sedan 1963 har vid utgrävningar i Lödöse (Gamla Lödöse) gjorts en serie fynd av präglingsunderlag från medeltida myntning. Förutsättningen för ett spillmaterial av det här slaget är brakteatpräglings-tekniken: underlagsbitarna av läder eller bly har vid präglingen av den tunna myntplattan fått ett nästan lika tydligt stämpelavtryck som silverplåten. Som arkeologiskt och numismatiskt källmaterial är dessa underlagsbitar av väl så högt värde som själva mynten — underlagsbitarna ger besked om var resp. brakteater präglats; de hittas i det avfalls-lager som bildats vid präglings-tiden och ger följaktligen en säkrare datering än fynd av mynt som varit i omlopp.

De hittills yngsta myntningsfynden i Lödöse har gällt L-brakteaten med strålring (LL nr XXVIII:2) — i det fallet var underlagen av bly. De ca 150 präglingsunderlagen av läder täcker i stort sett 1200-talet och domineras tills vidare av Birger Jarls B-brakteat. Tidigare fynd har publicerats bl a i NNA 1971 och i *Medeltiden och arkeologin*, Festskrift till Erik Cinthio 1986 (se äv. L.O. Lagerqvists utförliga recension i SNT 1986:9/10).

Under tiden augusti—oktober 1987 har genomförts arkeologisk kontroll och undersökning i samband med dräneringsarbeten kring fastigheten Lyckhem, en grosshandlarvilla från 1890-talet i det centrala Lödöse, omedelbart nordöst om Skanskullen, platsen för den medeltida borgen. Det arkeologiska arbetet har letts av antikvarie Sonia Jeffery. I en mindre utvidgning av dräneringsschaktet kunde följas bebyggelselämningar från 1400-tal till 1000-tal i ett kultur-lageromfång om ca 2,5 m. Undersökningsområdet låg innanför (och tangerades av) den vallgrav som anlades nära efter 1200-talets mitt.

De äldre lämningarna tillhörde alltså de byggnadskvarter som före vallgravens anläggning sträckt sig fram till borgkullens fot, ett eller två

kvarter väster om den tidigare lokaliserade myntmästargården. En del fynd i de här kvarteren har så lyxbetonad karaktär, att vi diskuterat möjligheten av en tidig kungsgård.

Under en av de sista grävningssdagarna påträffades i ett av de äldsta bebyggelseskikten ett myntningsunderlag av läder vid den västra schaktkanten mot borgkullen. Föremålet är sannolikt att uppfatta som ett ströfynd, emanerande från den vid tidigare grävningar lokaliserade myntverkstaden ca 25 m österut. Lagerföljderna över fyndskiktet var helt obrutna — någon nedgrävning kan inte ha förändrat skiktsammanhanget — och i den närmaste omgivningen har kunnat följas bebyggelseskeden i stödkonstruktioner och golvvirke med goda möjligheter till dendrokronologisk provtagning. En genomgång av dateringarna från detta material (utförda av Alf Bråthen) ger vid handen att fyndskiktet inte kan ha bildats senare än 1150.

Det nya fyndet består av en remsa av tjockt läder (längd 12 cm, bredd 3 cm, tjocklek ca 4 mm) med 6 myntavtryck på lädrets luddiga "insida" och motsvarande slagmärken utan myntavtryck på lädrets släta utsida. Ett par av stampavtrycken är utomordentligt tydliga, de övriga tillräckligt avläsbara för en slutsats om inbördes identitet.

Den myntbild det här är fråga om är inte obekant men överraskande i fyndsammanhanget. Den är till alla delar klart överensstämmande med en brakteat i Schives stora översikt från 1865 av norska mynt, tabell VI nr 52: ett dubbelskors med symmetriskt placerade, lika långa tvärramar inom en ring av kulor eller pärlor och med en pärla på vardera sidan om korsstammens mittparti. Fördelningen av pärlingen är något asymmetrisk, åtta på ena halvan, sex på den andra, exakt som på Schives avbildning. — Schive hänför detta mynt till slutet av tidsperioden 1100—1160 och betecknar det pga "pat-

riarkalkorset" som andligt mynt, sannolikt utgivet av ärkebiskopen i Nidaros (Schive 1865, s. 42). — Myntet torde vara ytterligt sällsynt; Schive gjorde sin avbildning efter ett exemplar i Köpenhamn (Den Kongelige Mønt- og Medaillesamling). Det väger 0,16 g. — Med det nya fyndet torde det stå klart att myntet präglats i Lödöse senast 1150.

Oktoberfyndet 1987 har f.ö. haft en så att säga retroaktiv effekt. Vid en ledningsgrävning i Långgatan i Lödöse 1974 påträffades för första gången präglingsunderlag till Birger Jarls B-brakteater. I samma grävning i ett avsevärt djupare skikt förekom tre läderbitar med brakteatliknande avtryck. Bilden är otydlig; jag tyckte mig kunna utläsa en korsform med omgivande pärlor, men andra tolkningar föreföll tänkbara, dock utan säker anknytning till kända svenska medeltidsmynt (jag har i en publicering lite ansvarslost nämnt dem som tänkbara västsvenska motsvarigheter till Uppsalas biskopsmyntning). Vid fyndtillfället 1974 hade den västsvenska dendrokronologin ännu inte slutkorrigerats. Den datering som den gången gavs gällde en tidpunkt omkring 1200. När Alf Bråthens dendrokronologiska referensserie slutkorrigerades 1982, kom dateringar från 1200-talet och bakåt att tidigareläggas med 51 år. De här präglingsunderlagen skulle då ligga så tidigt som 1150, vilket då föreföll orimligt. För en seriös publicering skulle krävas en säkrare bildavläsning och en ny grundlig genomgång av utgrävningens dateringar, något som arbets-situationen i övrigt inte lämnat utrymme för.

Det nya fyndet 1987 har emellertid visat väg för en lösning av problemet: här föreligger säker dendrokronologisk datering till senast 1150 och därmed öppnas ett jämförelsefält — de norska 1100-talsbrakteaterna — där det varit lättare att finna en förebild för av-

trycket på läderunderlagen från 1974. Den återfinns kanske på samma tabell VI hos Schive, nr 17, men troligare i tabell IV, nr 77—79; liknande även i tab. VII: 91—94 m.fl. De aktuella präglingunderlagen är som nämnts inte helt entydiga men innehåller under alla omständigheter ett likarmat kors med kulor i korsvinklarna. Möjligen kan en (partiell?) yttre kulring avläsas i ett av avtrycken.

De av Schive återgivna tab. IV: 77—79 ligger enligt Schive inom tidsrummet 1100—1160, troligen något senare än 1130 (Schive, s. 34). Schives dateringar bygger här på myntens förekomst i det stora fyndet från Fjerdingsrein omkring 1810, vars nedläggning han förlägger till omkring 1160.

Beträffande dateringen av fynden från 1974 har en förnyad genomgång visat en betryggande dendrokronologisk datering i tidsrummet ca 1150—ca 1160. Det nya fyndet ger alltså en något tidigare datering, men båda grupperna ligger avsevärt tidigare än hittills gällande myntningsdateringar för Lödöse. Eftersom det senaste fyndet mycket väl kan sträckas ett eller ett par decennier före 1150, kan de nya rönen beträffande Lödöse i viss mån jämföras med Lummelundafyndet 1967, där Gotlandsmyntningen fick sin hittills tidigaste dateringsgrund, senast 1140.

Av betydelse för bedömningen av de nya attributionerna av (fd) norska mynt till Lödöse är naturligtvis förekomsten av respektive myntfynd. Den enkla korstypen i fynden från 1974 går bl a igen i flera av fynden från lapska offerplatser (Rasmusson 1956, bl a plansch I.286, 293, 302 och plansch III: 134, samtliga enligt Rasmusson norska brakteater från perioden 1160—1200). En översyn av fynd- och frekvenssituationen för de nyupptäckta Lödöse-myntningarna ber jag att få återkomma till, liksom till de viktiga frågorna om vikt och halt. Tills vidare har jag spårat brakteaten med dubbelkorset (Schive VI: 52) i publicerade säkra fynd endast från det ovan nämnda i Fjerdingsrein och i Bårarps-fyndet,

där den förekom i 6 defekta exemplar; Steen-Jensen daterar för övrigt nedläggningen till åren 1153—1155 (Jensen 1983, s. 122) — i god samstämmighet med den dendrokronologiska dateringen i Lödöse.

Båda de aktuella brakteattyperna kan emellertid ha förekommit i skingrade, fragmentariskt beskrivna skattfynd, såsom Øster Uttrup och Klostermarken vid Ålborg (båda nedlagda o. 1157), Kockhem i Västergötland och Årboli i Dalsland m fl. — Lars Olof Lagerqvist och Kenneth Jonsson tackas varmt för goda tips i detta sökande, som fortsätter. — Galster 1965 är för övrigt en god utgångspunkt.

De nya fynden i Lödöse tycks alltså ha förändrat bilden beträffande de tre mynträkningsområdenas kronologi: det västsvenska området tycks kunna ha nästan samma ålder som Gotlandsmyntningens. Tills vidare synes Svealandsmyntningen vara den yngre av de tre. Samtidigt ger emellertid såväl de nya Lödösefynden som Lummelundafyndet en tankeställare om hur bilden snabbt kan förändras genom enstaka fynd.

De nya fynden aktualiserar i hög grad myntherrefrågan. Hittills har Lödösemyntningens begynnelse sammankopplats med den långregerande och starkt framträdande kungen Knut Eriksson (1167—1196) med i flera sammanhang klar Västgötaanknytning; myntningen i Lödöse skulle kunna ha börjat med LEDUS-brakteaten på 1180-talet eller däromkring. Knut Eriksson betecknas ofta som den förste svenske kung med en något så när konsoliderad riksenhet, och det kunde vara naturligt att han tar initiativ till mera riksomfattande myntning, som blir bestående. För tiden omkring 1150 är det historiska källäget betydligt sämre. Vid den tiden är Sverker d.ä. svensk kung med en sannolik regeringstid från mitten av 1130-talet till mitten av 1150-talet. Upplysningarna om Sverker är knapphändiga, men han har uppenbarligen spelat en betydande roll i kontakter med påvestolen och i samband med de första svenska klostrens tillkomst. Han har spelat

HÅKAN WESTERLUND

Mynthandel

**KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER**

*Spec. sedlar
Betalar bra för sedlar
före 1930*

Vasagatan 42
111 20 STOCKHOLM
Tel 08/11 08 07

SPECIE MYNTHANDEL HB

**Köper o säljer
Mynt • Sedlar • Medaljer**

*Spec. Äldre svenska kopparmynt.
Sedlar före 1900.
Kommissionsuppdrag - Auktioner.*

Storgatan 19. Box 69
574 01 VETLANDA
Tel 0383/153 01

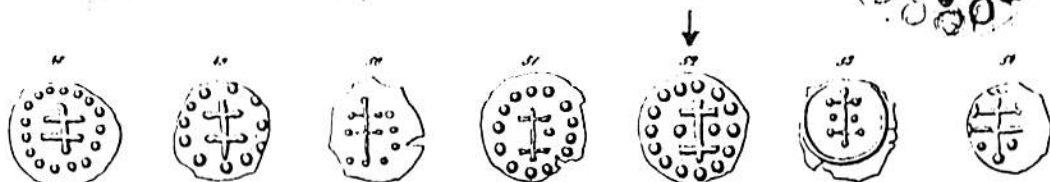
en roll i nordisk politik, möjligen aktiv sådan också i dansk inrikespolitik. Hans yttre kontakter var alltså betydande, liksom längden av hans regeringstid. Han bör rimligen ha haft förutsättningar för och tid till initiativ på myntningens område.

Schive betecknade de här aktuella mynten i sin norska översikt som "geistlige". Flyttas hans rubricering över till svenska förhållanden vid tiden omkring 1150, skulle den för Lödöses del närmast gälla Skarabiskopens aktiviteter. Detta är en tidpunkt något decennium före ärkestiftets inrättande i Uppsala, och Skarabiskopen kan av flera skäl antagas ha haft en ledande ställning inom den svenska kyrkan. Om biskop Bengt den gode, som tillträdde episkopatet i Skara omkring 1150 (för en 40-årsperiod!) vet vi genom biografien i Västgötalagens bihang, att han haft en mycket omfattande finansiell verksamhet. Han vore inte otänkbart som myntherre i Lödöse.

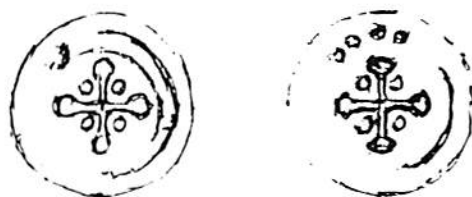
I en uppsats om den svenska me-

Myntningsunderlag av läder påträffat vid utgrävning i fastigheten Lyckhem, Lödöse, i okt 1987 (fyndnr CS 534). Skala ca 1,3:1. Foto: Älvsborgs Länsmuseum, Ola Ericsson. Bredvid förf:s teckning, skala 2:1. Avtryckets diam ca 14 mm.

Shives teckningar av brakteater med dubbelkors, "patriarkalkors", tab. XI, nr 48–54. Nr 52 identisk med bilden på präglingsunderlaget bild 1.

Ett av de tre präglingsunderlagen från ledningsgrävning i Långgatan, Lödöse 1974. Skala ca 2:1. Foto: Älvsborgs Länsmuseum, Ola Ericsson. Bredvid förf:s försök till renritning av två avtryck (fyndnr DC 5299 och 5264). Skala 2:1. Avtryckets diam ca 12 mm.

deltidsmyntningens uppkomst har Kenneth Jonsson (Jonsson 1985, s. 197 f) refererat resp. byggt vidare på hypoteser att den tidiga Gotlandsmyntningen initierats av någon gotländsk handelsorganisation eller samhällsrepresentation. Med hänsyn till den redan omkring 1100 mycket starkt utvecklade utrikeshandeln över Lödöse, vilken utgrävningsfynden bär påfallande vittnesbörd om, skulle ett liknande förhållande i och för sig också vara tänkbart i Lödöse.

En fjärde möjlighet skulle kunna vara en tillfällig norsk besättning av Lödöse, varvid en norsk kung eller tronpretendent tillfälligt genomfört myntning här. Med föreliggande källmaterial torde den gissningen emellertid vara väl hypotetisk.

Brakteater med likarmade kors och kulor enligt Schives avbildningar, tab. IV:77—79 och tab. VI:17. Likartade typer förekommer även i Schive tab. VII:91—94 m fl.

Tillsvidare håller jag nog en kvartspenning på den svenske kungen som myntherre. Myntherrefrågan kommer givetvis att bli föremål för mycken diskussion, och de nya fynden får prövas i olika sammanhang. Väsentligt för bakgrunden till tidiga myntningsfynd i Lödöse är den av de senaste årtiondenas utgrävningar massivt underbyggda bilden av en tidigt starkt utvecklade handelsort med vida förbindelser.

Litteratur:

LL — LO Lagerqvist: *Svenska mynt under vikingatid och medeltid samt gotländska mynt*. Stockholm 1970. Ekre, R (1972): Myntningsfynd från Lödöse. I *Nordisk numismatisk årskrift* 1971. Ekre, R (1986): Nya bidrag till Lödösemyntningens historia. I *Medel-*

tiden och arkeologin. Festskrift till Erik Cinthio. Lund 1986, sid. 287—300.

Schive 1865 — Schive, C. J.: *Norges Mynter i Middelalderen*. Med inledning av C. A. Holmboe. Christiania 1865.

Rasmusson 1956 — Rasmusson, N L: *Mynten. Tiden efter ca 1100*. I Serning, *Lapska offerplatsfynd från järnålder och medeltid i de svenska lappmarkerna*. Uppsala 1956.

Jensen 1983 — J. Steen Jensen: *Bårarp — fundet 1932. Numismatiska meddelanden XXXIII*. 1983.

Galster 1965 — Galster, G: *Norge eller Jylland. I Numismatiska Meddelanden XXX*. 1965.

Jonsson 1985 — Jonsson, K: *Mellan vikingatid och medeltid. Uppkomsten av den medeltida myntningen i Sverige*. I *Hikuin* 11. 1985.

Kungliga myntverksbesök

har då och då avsatt medaljer, som alla samlare vet, dock inte under våra två senaste regenter. I bland blev det emellertid något annat än en besöksmedalj som slogs, vilket vi kan läsa i stockholmspressen för den 3 augusti 1838. Det är givetvis drottning Desideria som åsyftas:

H.M. Drottningen behagade i förrgår e.m. bese Myntverket, med dess mekaniska inrättningar, hvarvid Verkets Öfver-Direktör och Tjenstemän voro tillstädes, och vid hvilket tillfälle några exemplar af Hennes Maj:ts Kröningsmedalj uti Dess höga närvaro präglades, dem Hennes Maj:t täcktes till några bland de närvarande utdela.

Det är inte fullt klart vilken medalj som åsyftas — kröningen hade ägt rum sju år tidigare — eftersom det finns två dylika, den större, av riksdagen 1830 beslutade och 1833 färdiga, samt den mindre, av gravören

L.P. Lundgren som enskilt företag slagna, som var färdig i tid (1829) och inköptes av riksmarskalken för utdelning (Hildebrand, Desideria nr 3 resp 4; se även Torgny Lindgren i *Myntkontakt/SNT* 1983, s 236—241). Den lilla var lättare att slå under ett besök, men den stora var nyare. Förmodligen var det dock troligen den mindre medaljen, eftersom myntmästaren knappast vågat ta fram riksdagens medaljverktyg för prägning utan särskilt tillstånd.

Tidigare hade kronprinsparet besökt Kongl Myntet, nämligen den 19 oktober 1835, och därvid hade två medaljer slagits, en till Oskar och en till Josefina (Hildebrand nr 9 resp nr 2). Härvid använde man — väl på grund av tidsbrist — redan existerande åtsidesstamper, nämligen för Oskars me-

dalj den som Svenska Jägarförbundet låtit slå och för Josefina hennes lilla belöningsmedalj för Sällskapet för inhemsk silkesmaskodling.

Kronprinsparet var tillbaka på Myntet redan 1836, varom tidningarna för den 8 juli har att berätta:

— DD. KK. HH. *Kronprinsen och Kronprinsessan* i sällskap med Deras höga Anförvandter besågo i Fredags det Kongl. Myntet, hvars alla machinerier voro för tillfället satta i full gång och föresvades af Hr Öfver-Directören Professor *Almroth*.

”De Höga Anförvandterna” var Josefinas mor Augusta Amalia av Bayern (1788—1851) och hennes älsklingsbror Maximilian (”Max”), död 1852, som tydligen ville bese vår mynttillverkning.

LLt

Medaljerna över Oskars och Josefinas besök avbildade på omslaget.

Drottning Desiderias kröning, den mindre medaljen av L P Lundgren 1829. Troligen var det den som slogs vid drottningens besök 1836. Liksom övriga silverexemplar i Kungl Myntkabinettet, foto ATA.

Mitt i City

PEO Mynt & Frimärken

Med stor sortering av
Mynt • Sedlar • Medaljer
Frimärken • Vykort
Aktiebrev • Tillbehör

Drottningg. 19, Box 16245
 103 25 STOCKHOLM
 Tel 08-21 12 10

Gustav von Sayn-Wittgenstein-Hohensteins myntprägling i Stettin i Svenska Pommern 1689–1691

Av Peter Ilisch, Landesmuseum i Münster

Det tyska riket var på 1600-talet splittrat i territorier och det fanns på sin höjd en ansats till en central kunglig-kejsarlig myntningspolitik. Antalet myntpräglade hertigar, markgrevar, kurfurstar, grevar, adliga, biskopar, abbotar och riksstäder var mycket stort. Frånsett i de största staterna präglade myntverken endast periodiskt, och då framförallt när konjunkturen utlovade en profit, vilket i verkligheten oftast visade sig vara en bedräglig förhoppning. Följden av denna splittring blev ett brokigt sammansatt myntomlopp. På 1600-talet hade visserligen bindande lagar tillkommit för alla stater men dessa reglerade nästan uteslutande präglingen av de stora silvermynten, som talern och dess delar. Uppsikten över myntverken låg sedan 1564 hos rikskretsarna. ("Det Heliga Romerska Riket av tysk nation" var indelat i ett antal *Reichskreise*, vilket vi brukar översätta med "rikskretsar". Varje sådant kretsområde förestods av en Direktor, vanligen identisk med den furste som var högst i rang och/eller mäktigast. Han hade dock mycket svårt att få sina beslut genomförda.) Men när en myntort bröt mot kretsbesluten och till och med mot rikslagarna, hände det dem praktiskt taget ingenting. Och man brydde sig *inte* om muntliga tillrättavisningar.

Furstarnas myntningspolitiska intressen var olika och delvis motstridiga. I allmänhet var de större staterna som Brandenburg, Sachsen, Bayern och Österrike liksom även städerna intresserade av stabila värdeförhållanden, men detta uteslöt ändå inte, att även de i tider av penningbrist — främst av krigska orsaker — lät präglade undermåliga mynt. Trots detta såg de världsliga liksom de andliga småfurstarna myntpräglingen uteslutande som

ett instrument för att förbättra sina inkomster. Detta var lättast att genomföra, när de bästa mynten, som var i omlopp, inköptes och nedsmältes för att ompräglas till nya mynt med ett något högre nominellt värde. Eftersom många myntorter arbetade på detta sätt, blev den oundvikliga konsekvensen en beständig ökning av silverpriset beräknat i räknemynt. Detta förde därhän, att endast talermynt präglades som sold till trupperna i det 30-åriga kriget (1618–48), men anskaffandet av detta silver var ofta förbundet med stora svårigheter. Frånsett representationspräglingarna återstod knappast några talermynt efter fredsslutet 1648. Den genom rikslagarna föreskrivna silverhalten för dessa blev emellertid så dyr, att en prägling av taler gick med förlust. Gamla talermynt fanns fortfarande i omlopp — såvida de inte nedsmälts — och sattes framför allt in i kapital- och utrikes-handeln (fjärrhandeln), men måste tyvärr betalas med agio, dvs en taler kostade, betald i löpande växelmynt, mer än en taler. För att trots detta ändå kunna förse den dagliga penningmarknaden med större silvermynt, beslöt Brandenburg och Sachsen 1667 i Zinna, vid genomgång av rikslagarna, att präglade nya mynt med lägre silverhalt om 2/3, 1/3 och 1/6 taler. (Riksmyntlagarna gällde endast en delning i 1/2 och 1/4.)

Besluten i Zinna skulle ha kunnat stabilisera myntväsendet, om det inte hade funnits mindre myntverk, vilka lät utpräglade den nya 2/3 taler (gulden) eller de dubbla markmynten med en lägre silverhalt än vad som fastställdes där. Ett av dessa tillhörde greve Gustav von Sayn - Wittgenstein - Hohenstein, vilken 1657 hade ärvt flera små territorier som lantbruksmässigt inte

bar sig. 1672 öppnade han ett myntverk i Ellrich i Harz, vilket till att börja med präglade låga valörer i silver för att 1674 övergå till 2/3 taler. Tydligt var tillverkningen av denna myntsort så gynnsam, att verksamheten 1676 flyttades till ett mekaniserat myntverk i Klettenberg. 1675 lät Gustav dessutom inrätta ett myntverk i sin kusins, Georg Wilhelm von Sayn-Wittgenstein-Berleburg, huvudstad, alltså utanför sina egna områden, vilket han drev gemensamt med sin släkting.

1676 förbjöd kejsaren på grund av de Sayn-Wittgensteinska m f präglingarnas mindervärdighet all tillverkning av 2/3-taler (i Sydtyskland räknade som 60 kreuzer). Detta hindrade knappast den fortsatta präglingen. På grund av sin numera illegala karaktär avskaffades myntmästarnas dittills brukliga initialer på Gustavs större silvermynt. Efter 1678 övergick man dessutom till att präglade nya 2/3-taler, huvudsakligen med årtalet 1676.

Kopparen i de smärre valörerna lät Gustav t o m dra över med kvicksilver och tenn för att de skulle se ut som silvermynt. Eftersom såväl silvertransporten som också myntexporten löpte genom främmande stater, genomfördes alla transporter så hemligt som möjligt.

Efter 1687 blev myntpräglingen märkbart besvärligare för Gustav och hans affärspartner, eftersom de större staterna övergick till att med militärmakt framtvunga en nedläggning av de illegalt opererande myntverken. De flesta småfurstarna inställde därför präglingen — frivilligt eller av tvång. Gustav von Sayn - Wittgenstein - Hohenstein gav trots det inte upp. Han trädde i förbindelse med andra stater och förlade myntpräglingen till dessa. I

a

b

c

d

e

f

Fig 1. Mynt slagna i Stettin med årtalet 1689 för Karl XI med den nyanställda myntmästaren I.L. Ahrenburgs namninitialer I.L.A. Denne hade tidigare arbetat direkt för greve Gustav av Sayn-Wittgenstein-Hohenstein och inträdde nu i tjänst vid Stettins myntverk för att slå mynt åt såväl Svenska Pommern som sin förra arbetsgivare. a. Taler (unik), b. 2/3 taler (gulden), c. 1/6 taler med hertigdömet's vapen, d. dito med värdeangivelse på fränsidan (jfr fig 2f!), e. 1/12 taler, f. 1/24 taler. Alla i Kungl. Myntkabinettet. Foto N. Lagergren, ATA.

detta sammanhang skall man bedöma hans kontakter med förvaltningen i de svenska territorier i Nordtyskland. Genom förmedling av regeringsrådet Heldberg i Stade vände sig Gustav 1688 till Karl XI med ett förslag om att präga mynt med kungens bild och att sälja dem utanför Pommern. I augusti 1688 lämnade Karl XI sitt samtycke och överlät till generalguvernören i Stettin, greve Nils Bielke (1644—1716), att föra förhandlingarna vidare och att handha verksamheten. Johann Leonhard Ahrensburg anställdes som myntmästare; denne hade tidigare (1684) varit myntmästare i Klettenberg och sedan på slottet Wittgenstein. Sedan hade han arbetat i Barby, där Gustav också var inblandad, men detta myntverk hade förstörts av sachsiska trupper i december 1687. Karl XI skulle årligen erhålla en slagskatt om 4000 riksdaler från Ahrensburg.

Präglingen i Stettin för Karl XI påbörjades genom Ahrensburg. Från detta år finns det följande svensk-pommerska mynt med signaturen ILA: taler (unik i KMK), fig 1a, 2/3 taler (SB 113 b&c), fig 1b, 1/3 taler (SB 140), 1/6 taler (SB 143—144), fig 1c—d, 1/12 taler (SB 148), fig 1e och 1/24 taler (SB 180), fig 1f, liksom 1/48 taler (SB 191).

Den stettinska myntningspersonalen hotades med hård bestraffning om de inte höll tyst om myntpräglingen. Den dittillsvarande myntvärdien (på tyska: Wardein) J.A. Hille hade redan i mars 1689 kritiserat den stettinska präglingen. Han råkade då i högsta onåd hos den svenske guvernören, vilket ledde till att han fruktade för sin säkerhet och avgick från sin post i januari 1690.

1689 erbjöd Gustav guvernören Bielke 1000 taler eller två vackra hästar som gåva, vilket Bielke emellertid meddelade kungen. Samtidigt informerades denne om att den nya präglingen var mycket underhaltig. På grund av detta befallde

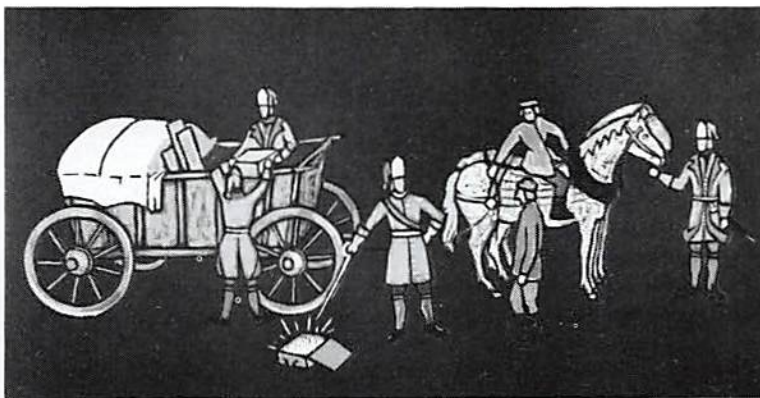

Fig 3. Kösposten mellan Stettin och Hamburg undersöks på brandenburgskt område 1691, varvid det visar sig, att vagnen — som tillhörde generalguvernören Bielke — användes för att smugga underhaltiga mynt från myntverket i Stettin, slagna i greve Gustavs av Sayn-Wittgenstein-Hohenstein namn. Illustration till Kungl. Myntkabinetts svenska besittningssal, utförd 1957 av Bengt Händel. Foto ATA.

Karl XI den 1.6.1689, att den hohensteinska präglingen skulle avslutas och att de gamla myntmästarna skulle återanställas. Det är ouppklarat varför Bielke inte följde denna order. En rapport från september 1689 förtäljer, att det årligen skulle utmyntas 36 000 viktmark i silver i Stettin, och att Karl XI därav skulle erhålla 11 000 taler och Gustav von Sayn-Wittgenstein-Hohenstein 10 000 taler.

I Stettin framställdes vid sidan av de svensk-pommerska mynten även sådana i greve Gustavs namn. Det svensk-pommerska myntverket tillskrivs de typer som 1691 beslagtogs i guvernören Bielkes kösvagn på transitvägen mellan Hamburg och Stettin på brandenburgskt område:

- 1) 2/3 taler 1676 med bröstbild och vapensköld
- 2) 2/3 taler 1683 med bröstbild och lejonssköld
- 3) 1/16 taler 1683 med bröstbild och inskrift
- 4) 1/16 taler med monogram och inskrift
- 5) 2/3 taler 1688
- 6) 16 mariengroschen 1689
- 7) 1/6 taler, årtal ej angivet
- 8) 6 mariengroschen, årtal ej angivet
- 9) 1/12 taler

Kommentarer till ovanstående:

- 1) Den förstnämnda typen är inte definitivt säkert identifierad, eftersom det finns flera 2/3-typer, vilka alla har bröstbild/vapen och är daterade 1676. Porträttstilen på typ 8 hos de av Müller-Jahnckes 2/3 taler, som tillskrivs obestämda myntverk (nr 276—277) och är de enda gulden med årtalet 1676, som visar greven iförd harnesk, motsvarar gravynen hos de följande mynten från 1688.
- 2) Müller-Jahncke/Völz 242. Här torde på grund av prägelheten kunna tillfogas M.J./V. 243—245 med årtalen 1684, 1686 och 1687.
- 3) M.J./V. 255.
- 4) M.J./V. 254.
- 5) M.J./V. 246. Likartat präglad är M.J./V. 247 med årtal 1689.
- 6) M.J./V. 375 (Davenport 933). Denna typ tillskrivs ej någon myntort av Müller-Jahncke; dock motsvarar porträttets utformning de under nr 5 nämnda exemplarens.
- 7) M.J./V. 248—250 med årtalen 1688 och 1689.
- 8) M.J./V. 258 med årtal 1689. Graveringen motsvarar ovanstående typers (5—7). Vanligtvis tillskrivs ännu en an-

Fig 2. Mynt slagna för greve Gustav av Sayn-Wittgenstein-Hohenstein. a. okänd myntort, 2/3 taler (gulden) 1677. b—d. Stettins myntverk, varav b. 2/3 taler (gulden) 1683, c. 1/16 taler 1683 med porträtt, d. dito 1683 med krönt monogram, e—g. Stettin (eller annat myntverk?), varav e. 1/6 taler 1688, f. 1/6 taler 1689, g. 6 mariengroschen 1689. Landesmuseum, Münster, foto förf.

Fig 4. Greve Nils Bielke (1644–1716), generalguvernör i Svenska Pommern 1687–97. Oljemålning ca 1695 av David Richter d.y. Salsta. Foto SPA, Statens Konstmuseer.

nan 1/6 taler 1689 denna grupp (M.J./V: 251), men som emellertid avviker stilmässigt på bägge sidor.

9) M.J./V. 252.

Enligt forskningens hittillsvarande ståndpunkt torde alla dessa mynt ha tillverkats i det svensk-pommerska myntverket i Stettin. Vad som stämmer till eftertanke är dock, att de till 1683 (och tydligen också de från 1684—87) daterade mynten är manuellt präglade utan regelbunden stämpelställning, medan de mynt som ovan förts upp som nr 5—8 slagits i maskin, vilket framgår av den regelbundna stämpelställningen, 0° eller 180°. Präglingarna med årsangivelsen 1683 motsvarar tekniskt stettinpräglingarna efter övertagandet av myntmästarämbetet genom J.L. Ahrensburg, vilket entydigt har bekräftats genom den undersökning av de pommerska mynten hos KMK i Stockholm, vilken vänligen utförts av Lars O. Lagerqvist. Först 1692/93 infördes prägling med balancier (s k spindelverk) i Stettin.

Eftersom det är helt uteslutet att det samtidigt präglades manuellt för Karl XI och mekaniskt för Gustav återstår problemet, var mynten med årtalen 1688/89 har tillkommit.

Gustav von Sayn-Wittgenstein-Hohenstein har själv med eftertryck försäkrat, att han varken i Stade eller i någon annan svensk stad — utom i Stettin — vidmakthållit ett myntverk. Å andra sidan är det möjligt att Nils Bielke, som var djupt insnärjd i de dubiösa affärerna med wittgensteinarna, möjligtvis fr o m 1690 låtit prägla mynt med Gustavs bild utan att låta denne få kännedom om saken. Det kvarstår alltså några öppna frågor.

Gåtfull är också den svenska myntningspolitiken i Pommern efter avslöjandet 1691. Å ena sidan befallde Karl XI i januari 1692 att den Sayn-Wittgensteinska präglingen skulle upphöra i hans områden samtidigt som han bad om en förklaring, varför en liknande order från 1689 inte hade åtlutts, å andra sidan förhandlade Bielke redan i maj och juni 1692 åter med greve

Gustav och den 21 juni 1692 tillkom åtminstone ett koncept till kontrakt med en överenskommelse, att med Karl XI:s tillåtelse fortsätta den stettinska präglingen. Bedrev kungen ett dubbelspel eller var hans inflytande i hertigdömet så ringa, att en guvernör kunde handla mot hans vilja?

Litteratur:

Friedrich von Schrötter: Die Münzstätte zu Stettin unter den Königen Karl XI. und Karl XII. von Schweden 1660—1710. *Zeitschrift für Numismatik* 28., 1910, S. 113—228.

Wolf-Dieter Müller-Jahncke och Franz-Eugen Volz: *Die Münzen und Medaillen der Gräflichen Häuser Sayn*. Frankfurt 1975.

SB = Ahlström, B, Almer, Y och Jonsson, K: *Sveriges besittningsmynt*. 2:a uppl, Stockholm 1980.

Konrad Schneider: *Das Münzwesen in den Territorien des Westerwaldes, des Taunus und des Lahngebietes und die Münzpolitik des oberrheinischen Reichskreises im*

17. Jahrhundert. Urbar b./Koblenz 1977.

(Översättning från tyskan: Maj Jarl och redaktionen.)

Svensson-stipendiet

Som allom bekant är har Svenska Numismatiska Föreningen en fond till Nils Ludvig Rasmussons minne, vars avkastning delas ut som stipendium till yngre forskare inom numismatikens område.

År 1985 beslöt Sven Svenssons stiftelse för numismatik att inrätta ett stipendium för "äldre svenska forskare inom numismatikens område" som komplettering till Rasmusson-stipendiet.

Stipendiet har hittills tilldelats:

1985 Birgitta Fritz, riksarkivet

1986 Sven Brahme, S N F

1987 Rolf Sjöberg, S N F

Svensson-stipendiet, som f n är på 5 000 kr, överlämnades till Rolf Sjöberg vid Svenska Numismatiska Föreningens julfest i december 1987. N U F

! För storsamlares räkning !

söker vi det bästa inom numismatiken:

- utsökta exemplar av sällsynta objekt!
- värdefulla samlingar mynt eller medaljer!
- mynt före 1930 i spegelkvalité!
- alla svenska guldmynt i god kvalité!

HIRSCH MYNT AB

Box 5358, 102 46 Stockholm

Humlegårdsgatan 13

08/783 77 65

Mynt på St Barthélemy 1784—1878 (2)

Av Frank Olrog

Cutmynt

"På Engelska Colonierna huggas Piastrarne midt i tu, i fjerdedels, ottondedelar, för at hindra utförslen af penningar, som likväl sker på den Swenske, och på de Holländske Besittningarne, hwaräst detta styckade mynt är lika gångbart med annat." Detta citat är hämtat ur Swen Dahlmans "Beskrifning om S. Barthelemy, Swensk ö uti Westindien". Författaren besökte kolonin redan 1784 och hans bok kom ut 1786. Även Bengt Anders Euphrasén, som var där 1788, nämner i sin berättelse cutmynten. Han skriver: "Spanska Piastrar voro gångbarast; man fick dem ofta sönderhuggne uti 2 eller 4 delar; en half sådan Piaster gick för 5 ½ Bett. När Piastern är huggen uti 4 delar, äro alltid de 2 delarna större än de 2 andra, hvarföre de 2:ne större alltid gå för 3 Bett stycket; men de 2:ne mindre icke mer än för 2 ½ hvardera. På St. Christopher ville de inte gärna taga emot desse styckade piastrar." Vad Euphrasén säger om St Christopher (=Saint Kitts) stämde kanske 1788 men 1801 kom där en författning, som förordnade kontramarkering av cutmynt. Bett är ett annat namn på bit, real eller escalin och fram till 1797 gick det på den svenska ön 11 dylika på piastern. Därefter blev det 12 stycken till 1864, då decimalsystemet infördes.

Dessa cutmynt, som är så typiska för Västindien och då allra mest för Brittiska Västindien, tillverkades lokalt för att minska den kroniska bristen på skiljemynt. Från början delades piastern i lämpliga bitar som sedan cirkulerade. Så småningom blev det alltmer vanligt att kontramarkera dem. De förekom mest från mitten av 1700-talet fram till ca 1820. Brittiska myndigheter förbjöd dem 1838.

Falskmynteri och annat fiffel med mynt var mycket vanligt i Västindien. Detta gällde också cutmynten. St Barthélemy drabbades

naturligtvis också av den monetära omoralen. I november 1787 inkom till Gustavia ett ovanligt stort antal halva piastrar från grannöarna. Dessa cutmynt var både till omfång och vikt för ringa. Man hade hackat av litet silver på var och en men gav ut dem som fullviktiga. En proklamation utfärdades som bestämde att från och med den 1 januari 1788 skulle på St Barthélemy inga andra cutmynt i valören 1/2 piaster vara godtagbara än sådana som delats exakt genom piasterns mitt.

Dåligt cutmynt fortsatte dock att strömma in till den svenska ön. Den 19 april 1790 såg sig myndigheterna tvungna att förbjuda alla slags cutmynt. Två månader efter proklamationens utfärdande skulle den träda i kraft.

Möjligen kan förbudet haft önskad effekt en tid. Tydligt är dock cutmynt cirkulerat på St Barthélemy långt efter 1790. I instruktionen för Gustavias äldermän av den 1 december 1798 har man ansett det lämpligt att ytterligare gardera sig. Dessa värda herrar åläggs nämligen att se till "att import av undermåligt, falskt, cut eller annat slag av dåligt mynt förhindras eller uppdagas".

St Barthélemy hölls ockuperat av britterna mellan den 20 mars 1801 och den 10 juli 1802. Under denna tid har med stor sannolikhet cutmynten åter blivit vanliga. De var ju allmänt accepterade på de engelska västindiska öarna. Att de dock förekom även före ockupationen framgår av en inlaga, som föredrogs i Högsta Domstolen den 23 januari 1801. Det gällde en långt utdragen rättsaffär rörande falska guldmynt, den s k Vaucrossonska processen. I inlagan påpekades den i Västindien rådande oinskränkta friheten i myntrörelsen "varaf det största bevis är det antagne sätt hvarpå man medelst egit sönderstyckande af större mynt opåttalt förskaffar sig skiljemynt, sådant som den halfva piaster hvilken vi till upplysning våge i und. framlämnas".

Något som dessutom gör det sannolikt att cutmynt cirkulerade på St Barthélemy, i varje fall så sent som 1805, är att både proklamationen 1790 och äldermansinstruktionen 1798 publicerades i koloniens tidning "The Report of St. Bartholomew" den 18 maj respektive den 12 januari 1805. Tydligt fanns det anledning att påminna om gällande bestämmelser.

I F.G. Duffields "A Trial List of the countermarked Modern Coins of the World" publicerad 1921 i "The Numismatist" redovisas under Montserrat som nr 1113 och 1116 två ytterst intressanta mynt. Båda är cutmynt. Nr 1113 är 1/8 och nr 1116 1/16 av en piaster. Båda är kontramarkerade för St Barthélemy. Den ena med en krönt nia över M och den andra med en krönt fyra över M. M står för Jean Nicolas Morin, guldsmeden i Gustavia, som gjorde kontramarkeringsstamparna 1808. Följande år påbörjades kontramarkering av skiljemynt. Tyvärr finns inga bilder av dessa två cutmynt och inte heller tillhör Duffield de mest tillförlitliga referensverken. Varken i F. Pridmores "The coins of the British Commonwealth of Nations" (1965) eller i H.F. Burzios "Diccionario de la moneda hispano-americana" (1956, 1958) redovisas de. Inte heller Ray Byrne har dem i sin "Coins, Tokens & Medals from the West Indies" (1975). Trots detta förefaller det märkligt att Duffield skulle ha tagit dessa kontramarkeringar ur luften. Om de existerar måste cutmynt ha cirkulerat på St Barthélemy åtminstone under 1809.

I Västindien styckades även lägre valörer än piastern. (Fig. 1b.) Kungl. Myntkabinetet äger ett segment av en Karl IV:s 2 real. Denna är kontramarkerad med en krona tillskriven St Barthélemy. (Fig. 2.) Krontypen är nr 13 i Ahlström-Almer-Jonsson: "Sveriges Besittningsmynt" (1980). Samma exemplar finns upptaget i J. Fonroberts "Sammlung überseeischer Mün-

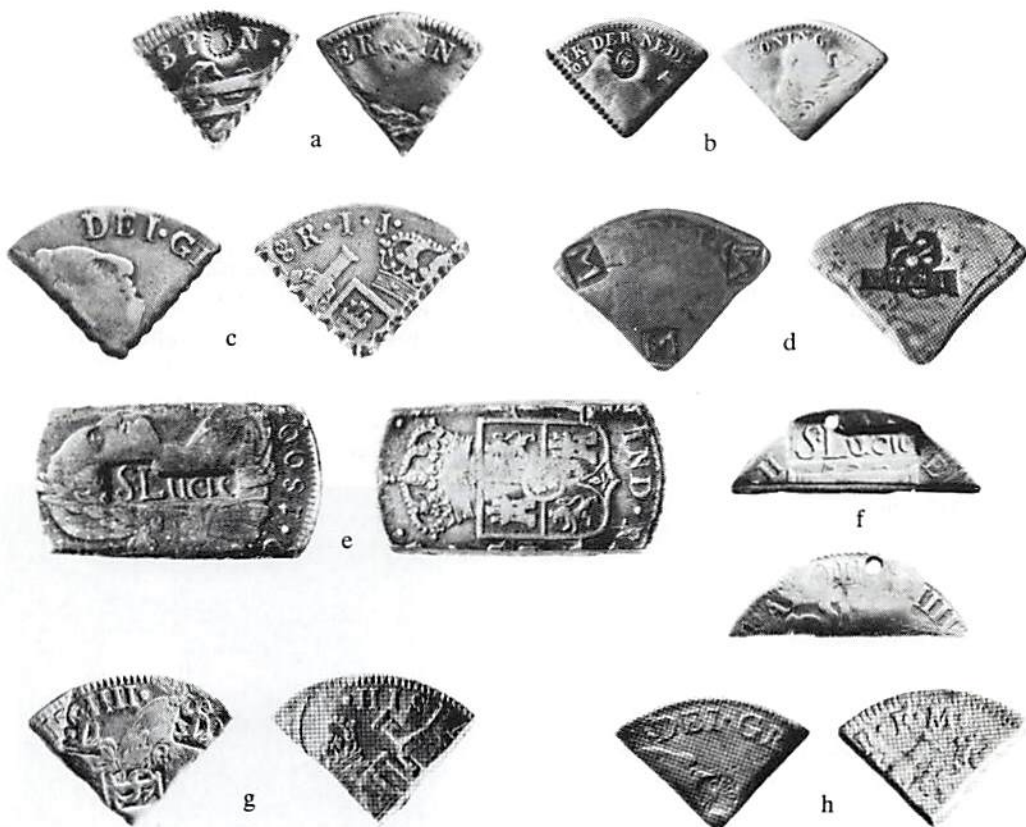

Fig. 1. Cutmynt a) Curaçao 3 realer (1/5 piaster) ca 1819–23, b) Curaçao 1/4 gulden ca 1838, c) Martinique 3 escalins (1/4 piaster) ca 1797, d) Montserrat 1/4 piaster 1785–1801, e) St Lucia 6 livres 15 sols ca 1813, f) St Lucia 2 livres 5 sols ca 1813, g) St Lucia 1/4 piaster ca 1798, h) St Martin 1/4 piaster 1797–1816.

Fig 2. Segment av Karl IV:s 2 real kontramarkerad med krona för St Barthélemy.

Fig 3. Falska kronkontramarkeringar.

zen & Medaillen" (1878), därefter i J.O. Wedbergs "Myntsamling" (1912), G. Cavallis "Svenska kopparskiljemynt" (1927) samt slutligen i katalogen över Sven Svenssons samling (1936). Krontypen är mycket ovanlig. Förutom detta cutmynt finns en spansk real 1803 och 1 USA-cent 1808 med samma krona känd. Realen 1803 ingår liksom cutmyntet i Fonroberts samling och ägs numera av The American Numismatic Society. Dessförinnan förekommer den i New York-firman Bangs & Co:s auktionskatalog den 4–5 februari 1885. 1 centaren 1808 finns på Kungl. Myntkabinetet och innan dess hos Wedberg (1912) och i T.G. Appelgrens auktionskatalog den 9–10 april 1934. Detta är det enda kända exemplaret med krona på denna typ av 1 cent. Trots att dessa mynt har funnits så länge och ägts av framstående samlare och kännare, är man inte riktigt

glad åt dem. De passar liksom inte in i "systemet".

Om man kan ha rätt till en viss misstänksamhet gentemot krontyp 13, så kan man klart underkänna de sist här upptagna cutmynten. (Fig. 3.) Dessa tre är klart falska och ingår i en grupp förfälskningar som troligen gjordes i Förenta Staterna under 1960-talet. De redovisas här för att varna läsare och samlare som kan stöta på dem.

Foto:

B. Ahlströms Mynthandel, Stockholm: Fig. 1 h.

American Numismatic Society, New York: Fig. 1 d.

Den Kgl. Mønt- og Medaillesamling, Köpenhamn: Fig. 1 b.

Nils Lagergren, ATA: Fig. 1 c, 2.

Bengt A. Lundberg, ATA: Fig. 1 a, e, f, g.

Ray Byrne, USA: Fig. 3.

Medaljkonstens FIDEM 50 år — en reserapport

FIDEM eller Fédération Internationale de la Médaille fyllde 50 år 1987. Det bildades 1937 i Paris och är numera en förening för medaljkonstens vänner: konstnärer, museifolk och samlare, kritiker osv.

FIDEM ordnar vartannat år internationella utställningar och kongresser. 1987 hade FIDEM för första gången sin utställning i USA, i Colorado Springs.

Vernissagen ägde rum den 11 september och utställningen pågick till december 1987. Den omfattade ca 1 500 medaljer av omkring 700 konstnärer från 25 länder. Ca 150 medaljer går vidare på en vandringsutställning under 1988 till Tampas Museum, Florida; Magnes Museum, Berkely CA; Smithsonian Institution, Washington DC; samt American Numismatic Society's Museum i New York. Den svenska representationen i såväl Colorado Springs som i vandringsutställningen är glädjande stor.

Men de stora medaljländerna är t ex Polen, Frankrike och inte minst Finland. Den finska gruppen under denna kongress bestod av hela 30 personer. På denna utställning deltog naturligtvis många amerikanska medaljkonstnärer.

Elizabeth Jones, chefsgravör vid USA:s myntverk, gav en historisk översikt av USA:s medalj- och myntkonst och underströk FIDEMs inflytande. Hon betonade en av medaljens funktioner: att hedra förtjänta medborgare — minnesmärken. Thomas Jefferson (samlare) hade framhållit gåvomedaljen som: markering av vänskap till den som kommer och besöker oss.

Lars O Lagerqvist, ordförande i FIDEM sedan 1975, höll ett roande föredrag om FIDEMs inflytande på medaljkonsten och en festlig historik över tidigare FIDEM-kongresser, bl a en berättelse om den franske deltagare som prompt ville hemföra 50 liter falu rödfärg efter kongressen 1955 i Stockholm (André Galtié).

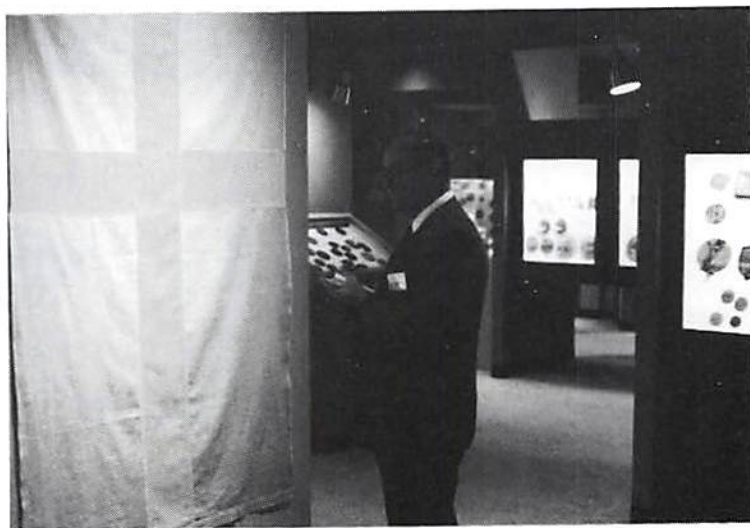
Medaljsamlaren och konstnären Leonard Baskin höll ett kraftfullt

föredrag om "The Nature of Medals", under vilket han visade exempel ur sin vackra samling. Han framhöll vikten av enkelhet hos medaljer. Sentimentalitet kunde han ej fördrå. Han ansåg att förminskningsmaskinen felanvänd förstört mycket för medaljkonsten.

Tamá Sárkány, Kungl myntkabinettet, Sverige, höll ett inspirerande föredrag om "The Body, Soul and Spirit of the Medal". Med utgångspunkt från hur en inskription på en

obelisk i Rom inspirerat till medaljkonst följde en spännande genomgång hur dessa teman, kropp — själ — ande, representerades i medaljer. Han visade hur Pisanello höll på dessa tre villkor. Han framhöll det svärbemästrade i cirkelns perfekta figur och hur lågreliefen ger en både två- och tredimensionell effekt.

Dianne Wolf från "The Commission of Fine Arts" beskrev hur man i USA arbetar på att höja den konstnärliga kvaliteten på medaljer, t ex genom att utlysa en medaljtäv-

Från den svenska sektionen i den internationella medaljutställningen i ANA:s museum, Colorado Springs, september 1987. Den ene svenske FIDEM-delegaten, Tamás Sárkány, studerar en av "våra" montrar bakom flaggan. Foto (liksom följande): Ulf Nordlind (vår vice delegat).

Detalj — en av de svenska utställningsmontrarna.

ling i anledning av USA:s 200-årsjubileum. Hon berättade att Theodore Roosevelt ville bli ihågkommen bl a för att ha fått fram vackra mynt och medaljer, och att man arbetar på att uppmuntra konstnärer att få fram kvalitetsmedaljer. Hon påpekade också hur utgivning av nya mynt väcker intresse hos en stor allmänhet.

Joseph V Noble, museiman från USA, framhöll vilken spännande upplevelse det var att studera utställningen med de 1 500 medaljerna. Han talade över ämnet "What Do Art Medals Say?" Han framhöll att ingen slänger bort en medalj, de finns därmed oftast kvar över århundraden — en vacker liten skulptur man kan bära i fickan. Han ansåg att konstnären måste ha: Ärligt uppsåt, skicklighet och något att säga för att kunna åstadkomma en konstnärligt god medalj — att medaljen har liv. Han visade också på fördelar och nackdelar med präglade respektive gjutna medaljer.

Finlands Raimo Heino, medaljkonstnär, var förhindrad att komma, men hans tal lästes upp: "Retour Au Passé". Han ansåg att medaljkonstnärerna gått för långt i experimenterandet och överskridit gränsen för vad som var en medalj och en miniskulptur. Var denna gräns går var för övrigt ett stort diskussionsämne på denna kongress liksom på alla tidigare kongresser. Heino framhöll också att medaljkonsten kräver koncentration och lång tid och påpekade att detta faktum lämnar medaljkonstnären utanför nyhetsjakten inom övrig konstutövning. Han ansåg att medaljkonstnärernas möjlighet att framföra ett meddelande var viktigt — kan den ej förstås utan förklarande katalogtext är medaljen meningslös, var hans åsikt. Medaljkonstnären bör eftersträva symboliskt stark form kombinerad med god plastisk form; detta leder tillbaka till god medaljkonst.

Föredrag och workshops avhölls samtidigt under kongressen och det var svårt att välja vilket man skulle gå till. Workshops var mer demonstrationer men de var också genomgående mycket intressanta.

Ewa Olszewska-Borys (Polen) talade om den gjutna medaljen (sandgjutning) och visade exempel på detta i en något rörig diavision.

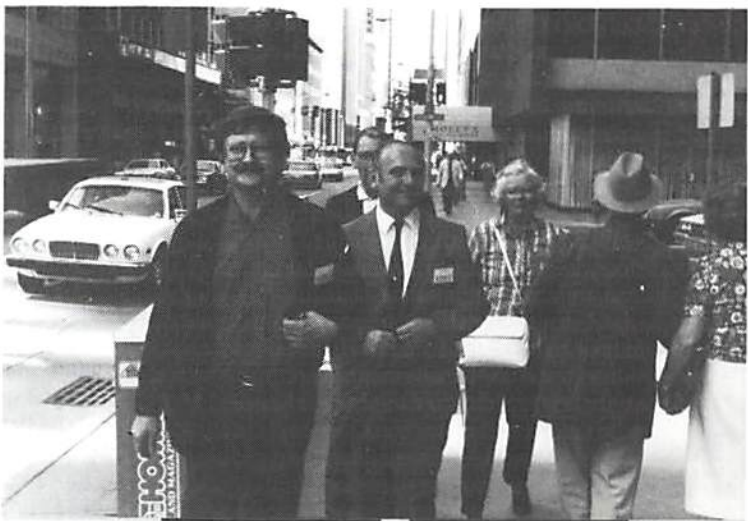
Mycket intressant och fascinerande var Jacques Devignes (Frankrike) demonstration av medaljgravyr. Den tog lång tid och var mycket givande. Han framhöll hur maskinerna tagit bort konstnärernas fingertoppskänslighet och att konstnärernas direkta arbete och inflytande på medaljens utformning försvunnit. Medaljen blev härmed visuell och icke-taktil. Hans demonstration underströk vikten av goda

verktyg. Han gör flera av sina verktyg själv och håller dem hela tiden skarpa — verktygen var mycket vackra att se. De flesta konstnärer som engagerat följde demonstrationen såg ut att ha stor lust att själva få prova på.

Själv slogs jag av de gemensamma problem en gravör och en stenhuggare har — rätt slag, tryck och vinkel med rätt hammare och rätt verktyg för olika typer av arbete, t.ex. Devignes sätt att arbeta med en hjälpteckning på ett transparent "gelatinpapper" var ett bra tips, användbart vid fler arbetsmetoder än

Den franske medaljkonstnären och gravören J Devigne demonstrerar gravyr i stål för en blivande medaljstamp. "Workshop" i Colorado Springs, september 1987.

På utflykt till Denver, där bl a US Mint besågs. Från vänster skulptör Ernst Nordin, Frank Olrog (skymd), T Sárkány och fru Olrog. September 1987.

gravörens. Mina anteckningar från denna demonstration blev omfattande; det är omöjligt att ta med allt här. Devigne påpekade också svårigheten då stålet skall härdas innan präglingen kan göras — har man otur förstörs allt vid hårdningen. Det är som att föda sa han — födel-sarbetet kan gå fel.

Jiri Harcuba (Tjeckoslovakien) visade "Carving models for medals and coins". Han visade hur man kan göra gravyr direkt i gips eller i glas och från dessa ta form och där-efter gjuta. Han visade exempel på egna glasgravyrer som sedan gju-tits. De var mycket vackra medaljer, men också glasgravyrmedaljen — originalet — var vacker och hade en egen kvalitet. Genom att vända glas-et ser man figuren positivt igenom glas-et. Han arbetade med karbid-hjul — i stort sett tandläkarverktyg — med vilka han graverade ut sina figurer direkt i glas-et. Hans demon-stration var mycket sympatiskt framförd, nyttigt och trevligt att få ta del av.

Richard Bonham (USA) demon-strerade gjutning i gipsformar

med tenn, en metod som de flesta konstnärer väl kände till, men det uppstod en intressant stund då konstnärerna delade med sig av nyttiga tips på olika släppmedel i formar etc.

Under denna kongress fick vi gö-ra en hel del studiebesök. Speciellt intressant var det att besöka US Mint — myntverket i Denver. Ett besök i Cripple Creek och de gamla guldgävarplatserna ingick också.

Medan kongressen pågår får man inte alltid tillfällen att träffas ordentligt — man sitter upptagen på föreläsningar och demonstration-er. Luncher, kafferaster, middagar ger möjligheter till tankeutbyte men blir ändå kortvariga. Därför var det mycket värdefullt för mig att jag hade tillfälle att följa med på en busstur efter kongressen. 150 per-soner deltog i denna: konstnärer, museifolk och samlare. Färden gick via Royal Gorge i Klippiga Bergen, till Anasaziindianernas Mesa Ver-de, till Grand Canyon och avsluta-des i Las Vegas. Under denna resa fick jag mycket större möjlighet att samtala med och diskutera me-daljkonst med kollegor vilket var synnerligen givande och den vackra bakgrunden av Grand Canyon för-stärkte nöje och nytta med resan.

Efter en tur till San Francisco kunde jag också deltaga i en tvåda-gars kongress den 26 och 27 sep-tember i New York över ämnet "The Beaux-Arts Medal in Ameri-ca". Flera nyvunna vänner från Colo-rado Springs återsåg jag där. Spe-ciellt intressant fann jag det att stifta bekantskap med John Flanagan medaljkonst; hans vackra arbeten är inspirerande att se.

En summering av kongressernas intryck ger vid handen att en me-daljkonstnär vinner på att sträva mot enkelhet och att finna ett in-tressant motto. Medaljens åtsida kan gärna ha en fysisk representa-tion av mottot (t ex hyllningen av någon förtjänst person), medan fransidan får en "psyisk" — idé-mässig representation av mottot.

Denna resa har varit mycket in-spirerande och förhoppningsvis kan jag och de övriga fyra konstnä-erna från Sverige som deltog i kon-

gressen fortsätta våra ansträng-ningar att göra bra konstmedaljer med förstärkta idéer och krafter, samt ge skulptörkollegor en puff att börja arbeta med den speciella form av miniskulptur-relief en medalj ut-gör och ge svensk medaljkonst en förnyelse liknande t ex Finlands.

Elisabeth Ekstrand-Nurmi

Författaren är skulptör och me-daljkonstnär. Hon hör till de svenska konstnärer som genom anslag från de numismatiska stiftelserna bereddes möjlighet att delta i kongressen i Colo-rado Springs.

Kongress- och styrelsebeslut

Schildringen ovan av FIDEM: lyckade besök i Colorado Springs och den stora utställningen skall endast kompletteras med några upplysningar om de beslut som fattades där.

Vid generalförsamlingens möte sän-des telegram till hedersordföranden, Monsieur Yves Malécot, Paris, vice ordföranden Miss Gay van der Meer, Haag, som av hälsoskäl undanbett sig omval och andre vice ordföranden dr C Johnson, Milano. Därefter framlades och godkändes kassaförvaltarens och generalsekreterarens rapporter. Den förre anmälde samtidigt sin avgång från det ämbete han beklätt sedan 1971, främst emedan han bytt yrke och ej längre tjänstgjorde vid La Monnaie i Paris.

Ordföranden framförde ett särskilt tack till den avgående kassaförvaltaren Monsieur Lembourbé, till generalsekreteraren Arthus-Bertrand och till redaktören för The Medal, styrelseleda-moten Mark Jones, London; den nämnda tidningen tillställdes som be-kant numera regelbundet alla medlem-mar av FIDEM

Vid följande stadgeenliga förhand-lingar omvaldes Lars O Lagerqvist, Stockholm, till ordförande på en tid av 4 år, likaså C Arthus-Bertrand, Paris, till generalsekreterare på samma tid. Bägge erinrade om att FIDEM måste fram till nästa period diskutera möjliga efterträdare. Till ny kassaförvaltare valdes på förslag av ordföranden Madame Lembourbé, Paris, som genom sin för-trogenhet med organisationen och sin tjänstgöring vid franska myntverket, världens kanske största producent av konstmedaljer, var särskilt lämpad att överta uppdraget, så länge FIDEM har sitt säte i Paris.

Nya vice ordförande blev Mr Mark

Kungl Myntkabinettet

Utställningar:
Ingång Narvavägen (hörnet
Linnégatan) 2 tr,
Stockholm

Tillfälliga utställningar:
"Antika mynt med andra ögon" visas
tom 24/3 på Tjustbygdens Sparbank
Västervik.

Ring i övrigt
telefon 08-783 94 00 för
programinformation.

Museet:
Tisdag—söndag 11—16
Måndag stängt
Besöks-tid: tisdag 13—16
ingång Narvavägen
Besöksadress (efter
överenskommelse
om tid per telefon):
Storgatan 41

Postadress: Box 5405,
114 84 Stockholm
Tel: 08-783 94 00

Från invigningen av den internationella utställningen av modern medaljkonst och FIDEM:s kongress och 50-årsjubileum i Colorado Springs, USA, i september 1987. I talarstolen Mr Rochette, American Numismatic Association. Foto T Sárkány, KMK.

Från FIDEM:s kongress i Colorado Springs 1987. I talarstolen ordföranden Lars O Lagerqvist, till vänster generalsekreteraren Monsieur C Arthus-Bertrand, till höger den avgående kassaförvaltaren Monsieur F Lembourbé. Foto T Sárkány, KMK.

Jones, British Museum, London, och medaljkonstnären Madame Olszewska-Borys, Warszawa. Nya medlemmar av styrelsen blev Mr Alan Stahl, New York, och Madame Pasqualetti-Johnson, Milano. Även en del nya delegater bekräftades i sina uppdrag, varibland kan nämnas Bodil Selnes, Kongsberg, för Norge, det finska medaljgilletts ordförande Viitala, och för Sveriges del T Sárkány med U Nordlind som vice delegat. För Danmark kvarstår Kirsten Bendixen.

Medlemsavgifterna höjdes till 100 francs för konstnärer, 150 francs för övriga enskilda, 400 francs för museer,

myntverk och bibliotek, 700 för editörer, 1.000 för "membres donateurs" samt för associerade föreningar till 1.500 francs om medlemsantalet understiger 500 personer och 3.000 francs om det överstiger detta antal.

Nästa kongress diskuterades men då ingen fast inbjudan erhållits för 1989 överläts åt styrelsen att avhandla den fråga. (Under hösten 1987 kom sedan en inbjudan från Schweiz, som emellertid återtagits. För 1991 föreligger flera förslag.)

Till kongressen — som också innebar FIDEM:s 50-årsjubileum — har präglats tre medaljer: en kongressmedalj av

den amerikanske konstnären Miko Kaufmann, slagen av Medallie Art Company, en jubileumsmedalj donerad av Portugisiska myntverket och modellerad av den kände franske medaljkonstnären Guy Revol, mångårig medlem, samt en över en av FIDEM:s grundare, framlidne Monsieur Fisch från Belgien, slagen av hans eget företag och överlämnad vid den avslutande middagen. Därtill har en av de ungerska konstnärerna hyllat organisationen med en gjuten medalj.

LLI

Dansk silverskatt

I Danmark påträffas betydligt fler och större myntskatter än hos oss (utom vad beträffar vikingatiden). Inte minst gäller detta 1600-talet och då i synnerhet "svenskkrigens" tid, dvs slutet av 1650-talet. I höstas var det dags igen. Under grävning för en elektrisk ledning i Brogade i Køge stötte arbetarna på ett par kittlar med bortåt 35 kg silvermynt från 1600-talet, ca 2 100 exemplar från Kristian IV, Frederik III och Kristian V, flertalet danska men några norska. Fyndet är senare än 1650-talet. En teori har framförts att mynten grävdes ner 1677 i samband med det stora sjöslaget vid Køge bugt, då svenskarna besegrades. Ägaren kan ha fruktat en svensk landstigning. Om det rör sig om den förmögne köpmannen Jens Nielsson Falck, som ägde fastigheten, kan man fråga sig varför han inte grävde upp mynten igen efter den danska segern.

Efter Politiken 12.11.1987

Önskar korrespondera

Ett brev har anlänt från Amerika. Det är från en samlare i Georgia, som nyligen gått över till att intressera sig för världens mynt med tema *segelfartyg och skepp*. Han vill gärna komma i kontakt med likasinnade för byte eller förvärv. Skriv i så fall på engelska till Mr Larry L Gibboney 809 Margaret S. St Marys, Georgia 31558 USA

RECENSIONER

Eva Wiséhn: Skatter och myntfynd i Gästrikland. Från Gästrikland 1986, Gävle 1987.

Sedan gammalt vet var och en som vill närmare studera landskapsfynd av olika slag, alltså även mynt, att han inte kan gå förbi hembygdskänska långa rad av med brinnande hembygdskänsla formade årsböcker.

Årsboken "Från Gästrikland 1986" innehåller ovannämnda artikel på 17 sidor. E. W:s uppsats är upplagd för att hjälpa hembygdskänska till rätta. Hon berättar om var fynduppgifter finns, om litteratur, om vad en skatt är, om varför de grävs ned och tidpunkten härför, om vikten av att veta omständigheterna för fyndet, m. m. Uppsatsen innehåller redogörelser för 35 fynd från Gästrikland och avslutas med en fin litteraturförteckning för lokalpatriotens vidare studier.

N U F

Roy Strong: Gloriana. The portraits of Queen Elizabeth I. Thames & Hudson, tryckt i Tyska Demokratiska Republiken 1987. 180 sidor, rikt illustrerad, inbunden. ISBN 0-500-25098-7.

Sir Roy Strong, Director vid Victoria and Albert Museum i London, utkom under förra året med ännu en bok om porträtt av Elizabeth I. Som f d Director, Keeper och Secretary of the National Portrait Gallery har han gjort sig känd som en av de största auktoriteterna inom den elisabetanska tidens konsthistoria. Han har utgivit flera rikt illustrerade böcker över avbildningar av olika personer under renässansen.

Strong visar i föreliggande arbete inte mindre än 189 illustrationer varav 4 i färg; notapparaten är utförlig men boken saknar en särskild litteraturförteckning i alfabetisk ordning, vilket är till nackdel vid läsningen.

Boken är indelad i ett flertal kapitel vilka är upplagda i kronologisk följd och dessutom i anslutning till vissa verkamma konstnärer som t ex *Early portraits by Nicholas Hilliard*, historiska händelser t ex *The Armada Portraits* eller till den symbolbild man under olika tider gjorde drottningen till t ex *Elizabeth as the Divine Fountain of the Realm*.

Under drottningens 69 år långa liv kom givetvis många avbildningar av henne i form av exempelvis oljemålningar och miniatyrer att se dagen. Men utöver dessa finns också andra viktiga

bildkällor som medaljerna, vilka tillverkades för att delas ut bland förtjänta och därigenom sprida drottningens bild. Strong har emellertid endast i korthet berört dessa avbildningar. Under kapitlet *The Origin of the Wearing of the Queen Portrait* redovisar han bara 11 stycken.

Mynten är en annan viktig bildkälla, kanske den viktigaste eftersom de fick större spridning än de övriga porträtten; de är samtida och representerar den officiella bilden av monarken. Dessa tas inte alls upp i boken, vilket innebär att en hel grupp av de elisabetanska bilderna lämnas åt sidan.

Det finns naturligtvis olika sätt att angripa ämnet. Man kan ju som Sixten Strömbom i *Iconographica Gustavi Adolphi* från 1932 ge en så komplett bild som möjligt av bildmaterialet över vår hjältekonung eller som Maj Nodermann i *Från Altransådt till Delsbo* från 1984 ge den speciellt folkliga bilden i billiga och enkla bildtryck och bonader över Karl XII som ett komplement till andra större bildverk över samme konung.

Som helhet ger boken dock ett bra material och är ett värdefullt tillskott till porträttkonstens historia.

Eva Wiséhn

Erik Schibbye och Gunnar Thesen: Norges transportpolletter. Norsk Numismatisk Forlag, Postboks 355, Sentrum, N-0101 Oslo 1, Oslo 1987. 23 sid., rikt ill., häftad. Pris Nkr 50:-.

Inom numismatiken har polletterna ofta blivit styvmöderligt behandlade. I Sverige har vi dock sedan länge haft tillgång till tämligen fylliga kataloger i ämnet. Kända numismatiker som August Wilhelm Stiernstedt (1812—1880) och Wilhelm Theodor Strokirk (1823—1895) ägnade stor möda åt att sprida kunskap om Sveriges polletter. Läget i vårt grannland har däremot varit sämre. Det är därför glädjande att författarparet Schibbye & Thesen har tagit sig an Norges polletter.

I häftet finns alla polletter som varit i bruk som betalningsmedel på spårvagnar, bussar och färjor (även passermarken för bro och bom finns medtagna). Sammanlagt rör det sig om 83 polletter. Bildkvaliteten är god, vilket gör det lätt för läsaren att identifiera dem. I förteckningen ingår ofta uppgifter om sällsynthetsgraden samt prisuppgifter (undertecknads åsikt är att priser är stö-

rande för framställningen och redan efter ett par år saknar större nytta i ett arbete som kommer att användas under mycket lång tid). Tyvärr saknas källuppgifter och en litteraturförteckning. Författarna har i förordet utlovat ytterligare något framtida häfte om norska polletter.

Norges tidigaste polletter präglades 1689 — under Christian V:s regerings-tid. De gällde för skjuts i 1 mil. De utgavs i två valörer: 16 skilling om vintern och 12 skilling om sommaren. Dessa *Sommer- eller Winterschydztz*-polletter användes ofta även som mynt och gällde då som 1 mark resp 12 skilling. Från dessa tidiga polletter är steget långt till den näst äldsta polletten som användes vid hästspårvägsbolaget *Drammen Omnibus* från 1874. Ett företag som använde många olika typer av polletter var *Christiansunds Dampbaadssamlag*. Detta bolag startade 1876 men först ca 1885 började man använda polletter. Dessa liknar till utseendet de som användes av *Stockholms Ångslups Aktiebolag* från 1863. Andra vanliga polletter är spårvägs-polletterna från Oslo.

Av svenskt intresse är att ett flertal polletter tillverkats av Pettersons Knappmakeri respektive Sporrang i Stockholm.

Ian Wiséhn

Ralph C Gordon: West Indies Countermarked Gold Coins. Erik Press, USA 1987. Library of Congress Catalog Card Number 87—83119. 122 sid, rikt ill, uppl 500 ex, inbunden (pris ej angivet).

Författaren är en välkänd expert på västindisk numismatik. Han har förut publicerat artiklar i ämnet och hans vetenskapliga trovärdighet är oomstridd. Denna bok är resultatet av ett mångårigt forskande i Västindiens snåriga myntförhållanden. Många kontramarkeringar på guldmynt förordnades genom proklamationer. Med stöd av dessa kan man säga att tidsmässigt behandlas skedet från 1758 till 1811. De aktuella mynten som till största delen bestod av portugisiska moeder (6.400 reis) cirkulerade emellertid in på 1820-talet. Med stor omsorg redovisas de olika öarnas kontramarkeringar och fotona är mycket tydliga. Själva kontramarkeringarna visas dessutom i förstoringar.

Det är en lättläst och roande bok. Trots författarens ibland lekfulla idéassocierationer är den seriös och kommer säkert att bli det referensverk man kommer att hänvisa till då det gäller västindiska kontramarkeringade guldmynt. Det som sagts om lekfullhet är på intet sätt stötande — tvärtom. Som exempel kan

nåmnas författarens målade språk då han belyser 1800-talets tilltro till guldmynt: "French peasants tucked away Napoleons in their wood stockings, gamblers used twenty dollar gold pieces for chips in the American West, and Sherlock Holmes walked London with Sovereigns in his pocket change."

Nu frågar sig kanske någon: "Vad rör oss västindiska guldkontramarkeringar. Kan denna anmälan i Svensk Numismatisk Tidskrift motiveras?" Svaret är tveklöst jakande. De västindiska myntproblemen var i stort sett gemensamma för alla kolonier. Således även för St Barthélemy och naturligtvis också de danska västindiska öarna. Även om, så vitt man vet, inga guldmynt kontramarkerades i den svenska besittningen, så ger Ralph C Gordons bok många värdefulla upplysningar om mynt som cirkulerade där. De klippta, lätta och pluggade moederna förekommer ofta i proklamationer, rapporter och protokoll från svenskiden. St Barthélemy nämns också några gånger i boken, även om detta sker tämligen i förbigående.

Frank Olrog

FORNTID och FRAMTID. En vänbok till Roland Pålsson. Borås 1987. 144 s. ISBN 91-7192-701-8. Beställes från Riksantikvarieämbetet, Box 5405, 114 84 Stockholm. Pris 100 kr inbunden.

Denna festskrift hyllar den avgående riksantikvarien. De flesta artiklarna berör därför främst de områden, där en riksantikvaries insatser blir dominant. De handlar om betydelsen av vårt kulturarv, om bevarandemålet i den nya kulturpolitiken, om hur långt ingrepp bör få ske i kulturlandskap och stadsbild, om inriktningen av museernas verksamhet, om medborgarnas direkta påverkan på olika åtgärder, osv.

Den numismatiskt intresserade får i Lars O Lagerqvists bidrag "Ett myntkabinets potential" en fin redogörelse för "Kungl. Myntkabinettets hittillsvarande utveckling och framtida möjligheter" från 1500-talet och in i dataåldern och i forskningens tjänst. Ur anmälares synpunkt är det särskilt tacknämligt, att de två numismatiska stiftelsernas betydelse för myntkabinettet och hela numismatikens utveckling blir så starkt poängterad som i ett så offentligt sammanhang som denna festskrift.

Ytterligare ett bidrag bör framhållas, nämligen det som beskriver de svenska instituten i Rom, Aten och Istanbul — en kulturinstans där lekmannens stöd via vänföreningar är så betydelsefullt.

Vi kan egentligen inte få nog av festskrifter!

N U F

Berliner Numismatische Forschungen 1. 115 sid. samt 12 planscher. Berlin 1987. VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften, Postfach 1216, DDR-1080 Berlin. ISBN 3-326-00221-1.

Berlin har en lång tradition som ett numismatiskt forskningscentrum vilket återspeglas i de tidskrifter som utgavs före andra världskriget: *Zeitschrift für Numismatik* (1874—1936) och *Berliner Münzblätter* (1880—1933). En vetenskapligt inriktad tidskrift har dock saknats under de senaste decennierna och den nya, årliga tidskrift som nu kommit ut med sitt första band fyller därför ett länge känt behov. Redaktör för tidskriften är Bernd Kluge vid DDR:s myntkabinett i Berlin. Före kriget var detta museum det främsta i Tyskland och det är fortfarande det enda som har som målsättning att täcka myntningen i hela Tyskland, eftersom de provinsmuseer (Landes- resp Bezirksmuseer) som nu finns i de båda tyska staterna huvudsakligen är inriktade på mynt präglad inom respektive provins liksom fynd påträffade där.

Av förordet till den nu utkomna första volymen framgår det att inriktningen för den nya tidskriften kommer att ligga på myntningen i Tyskland under medeltid och nyare tid, särskilt Östtyskland, och myntfynden kommer speciellt att uppmärksammas. Andra områden såsom antik numismatik kommer också att vara representerade i mån av möjlighet. Recensioner av de viktigaste nya in- och utländska publikationerna ingår också.

Tidskriften har fått en tilltalande layout, möjligen med undantag för innehållsförteckningen som har fått en originell men något svåröverskådlig layout. Innehållet består av nio artiklar och sju recensioner. Av de följande fem av fyndbeskrivningar. H. Simon redogör för ett fynd med arabiska mynt från Belkow/Bielkowo med slutmynt 938; B. Kluge redovisar tyska brakteater från 1100-talets senare del (varav ett flertal är unika) funna i Kämpinge i Skåne; H.D. Dannenberg behandlar ett fynd med mynt från Brandenburg från samma tidsperiod; W. Steguweit behandlar översiktligt ett nyligen gjort groschenfynd från Nordhausen nedlagt ca 1407. Dessutom redovisar B. Kluge och P. Isermann för de under år 1985 bearbetade fynden i myntkabinettet i Östberlin. Det kan noteras att förutom svenska besittningsmynt från Tyskland även rikssvenska och andra skandinaviska mynt var representerade i flera av fynden. En skatt nedlagt efter 1556 innehöll en dansk skilling från 1536, i ett annat fynd (nedläggningstid efter 1649)

ingick en svensk riksdaler från 1617 och i ett tredje fynd (efter 1675) fanns såväl en svensk 4 mark 1669 som en norsk specieadaler från 1650. De visar att även mindre valörer än talerns motsvarighet i de skandinaviska länderna fann spridning på kontinenten.

De fyra artiklarna i den föreliggande volymen behandlar kronologin för de odaterade 1500-tals sechslingarna från Rostock (M. Kunzel) som för övrigt ofta hittas i svenska fynd; talermyntningen i Berlin 1619—1640 (B. Kluge); myntmästaren Siegmund Dannies verksamhet vid 1600-talets slut (G. Martin); utvecklingen i Tyskland 1870—1913 mot en minskning av konantbetalningar (H. Fengler).

Den nya tidskriftens första årgång lovar gott inför framtiden och det finns många beröringspunkter mellan svensk och tysk numismatik som säkert även i fortsättningen kommer till uttryck i artiklar.

Kenneth Jonsson

Utländska mynt i Blekinge

Som bekant har utländska mynt cirkulerat flitigt i vårt land alltsedan i varje fall folkvandringstiden. Denna notis från lokalpressen i maj 1870 är dock förvånande:

— **En thalers verkliga värde.** Enär inom Blekinge län cirkulerar preussisk och annat tyskt thalermynt, hvilket i allmänna rörelsen vanligen emottages till ett pris af 2 rdr [riksmynt] 67 öre thalern, har landsh.-embetet genom utfärdad kungörelse af den 21 denoms fäst allmänhetens uppmärksamhet derå, att en thaler icke verkligen har ett sådant värde, samt till upplysning i detta afseende meddelat följande utdrag af ett utaf öfverdirektören vid mynt- och kontrollverken till finansdepartementet aflätat och till landshöfdingebetet delgifvet yttrande:

"Åldenstund, enligt k. vetenskapsakademiens år 1868 verkställda undersökningar... blir verkliga silfvervärdet af en äldre preussisk thaler, utmyntad till 14 th. af 1 köln. mark fint silver, = 2 rdr 61,9763 öre svenskt riksmünt, och af en nyare thaler, utmyntad till 30 stycken af ett vereinsfund eller 500 gram, 2 rdr 61,3913 öre rmt; förutsatt nemligen att myntstyckena blifvit fullkomligt enligt lagbestämmelserna för normal halt och vigt utmyntade och icke genom utelöpan det i allmänna rörelsen blifvit märkbart afnötte. Då emellertid för preussiska en thaler-stycken efter 14 th. fuss eller slagne före 1857 ett remedium var tillätet af 3,47 tusendelar i finhet och af

1/2 proc. i vigt, och för thalerstycket efter 30 thal. fuss remedium är fastställt till högst 3/1000 i finhet och 4/1000 i vigt, kunna enkla thalerstycken af första slaget (750/1000 halt) hafva från myntverket utgått, som i verkligt silfvervärde endast uppgått till 2 rdr 59,36 öre rmt, och af senare slaget (900/1000 halt) kunna alldeles nyslagna hafva silfvervärde = 2 rdr 59,43 öre rmt. Myntstyckena af äldre prägel hafva varit minst 13 år i omlopp och de nyare kunna hafva varit högst 13 år utelöpan- de och under tiden genom nötning för- lorat åtskilligt af sitt ursprungliga silfvervärde... Stockholm den 1 Mars 1870.

Joach. Åkerman

Härnedan avbildar vi en preussisk vereinstaler, som alltså var värd nå- got mer än 1/2 gammal speciedaler.

Preussen, Fredrik Vilhelm IV, vereinstaler 1859. Kungl. Myntkabinettets samling. Foto Gabriel Hildebrand, Rää/Shmm. — Sådana mynt cirkulerade alltså i Blekinge!

**GYNNA
SVENSK
NUMISMATISK
TIDSKRIFTS
ANNONSÖRER**

FÖRENINGAR

ESKILSTUNA NUMISMATISKA FÖRENING har möten på Nya Gästis kl. 19.00 sista tisdagen i varje månad utom december. Auktion varje gång.

FAGERSTABYGDENS MYNTKLUBB sammanträder första helgfria månda- gen i varje månad (utom i juli och augusti) i Gillesstugan i Kolarby, Skogsvägen 5, Fagersta. Tid: kl 19.00. Under verksamhetsåret anordnar myntklubben 4 st an- budsauktioner med senaste anbudsdag den 5/2, 15/4, 7/10 och 2/12. Upplys- ningar: tel 0223/116 71.

FALU—BORLÄNGE MYNTKLUBB har möte kl. 19.00 den 15/3 på Samla- ren, biblioteket, Borlänge: "Vi tittar på aktiebrev", 19/4 på Kristinegården, Falun: "Så beskattas föreningsverksamheten".

MYNTKLUBBEN GOTEN Visby har möte kl 19.00 på Solhem. Upplysningar 0498/157 24. Datum ej meddelat.

GÖTEBORGS NUMISMATISKA FÖRENING håller möte andra måndagen i månaden kl. 18.45 i Traktören, Köpmansgatan 20, Gbg. Auktion varje gång. Svensksektionen håller möten sista tisdagen i månaden kl. 18.30 på Engelbrekts- gatan 71, Gbg. Antik- och medeltidssektionen håller möten torsdag kl. 18.30 i Schackspelets Hus, Haga Kyrkogata 3, Gbg. Den 3/4 anordnas en resa till London. Medlemmar från andra myntföreningar är välkomna att delta. Upplysningar: Birgit Hahne-Eriksson 031/52 14 29 och Bo Nordell 031/17 79 70 (endast kon- torstid).

HALMSTADS MYNTKLUBB har möten med auktion i Klara-salen kl 18.30 den första måndagen i varje månad utom juli—aug. Upplysningar: 035/12 96 76.

HÖÖRS MYNTKLUBB har möte med auktion i Höörs Plåts matsal den andra torsdagen i varje månad. Upplysningar: Evert Olofsson 0413/221 51.

KALMAR MYNTKLUBB har möten första helgfria måndagen i varje månad (utom juni, juli och augusti) kl 19.00 i SE-banken, Storgatan 17, Kalmar. Upplys- ningar: tel 0480/159 29, 0480/115 84. Auktioner varje gång.

KATRINEHOLMS MYNTKLUBB har möten första helgfria onsdagen i varje månad på restaurang Storstugan, Stortorget 1, Katrineholm. Upplysningar: tel 0150/210 45 el 151 00.

KLARÄLVDALENS MYNTSAMLARE. Upplysningar: 0563/603 47.

KRISTIANSTADORTENS NUMISMATISKA FÖRENING har möten med auktion på Hemgården, Norrtullsgatan 9, Kristianstad, kl 18.30 den 18/3, 15/4, 20/5 och 17/6. Listor och upplysningar genom Ingvar Nilsson 044/713 28.

LUNDS NUMISMATISKA FÖRENING har möten kl 19.15 den första onsd. i månaden. Lokal: Utbildningshuset Studentlitteratur, Åkergränd 1. Upplysningar: tel 046/12 25 93.

MYNTKLUBBEN NICOPIA har möten andra måndagen i varje månad på Pen- sionärsgården, V Trädgårdsgatan 57, Nyköping, kl 19. Upplysningar: tel 0155/ 134 29, 671 54, 128 41.

NORRKÖPINGS MYNTKLUBB har möte med auktion kl 19.00 tredje tisdagen varje månad utom i maj—augusti, i Ektorps fritidsgård. Auktionsvisning börjar kl 18.00. Även icke medlemmar är välkomna. Beställ lista på tel 011/12 50 12.

NÄSSJÖ MYNTKLUBB har möte med auktion på Gustavssons Trafikskola, Rådhusgatan 33, Nässjö, kl 19.00 den 29/3, 26/4, 31/5, 30/8, 27/9, 25/10, 29/ 11. Visning från kl. 18.30. Upplysningar: tel 0383/158 35 kl 07.00—09.00.

SAMLARKLUBBEN NUMIS Skellefteå har möten första torsdagen i varje må- nad i NV-huset, konferensrummet. Upplysningar: tel 0910/186 80.

SANDVIKEN-GÄVLE MYNTKLUBB har möten kl 19 första onsdagen i varje månad (ej juli—augusti). Lokal: Valbo Kommunhus. Upplysningar tel 026/ 18 18 36.

SKARABORGS NUMISMATISKA FÖRENING har möten med auktion den 6/3 och 8/5. Lokal Club Balder på Kulturhuset Oden i Skövde kl 16.00. Upplys- ningar tel 0500/808 50 (Thord Lund).

SKÅNES NUMISMATISKA FÖRENING håller möten sista torsdagen i varje månad utom juni—augusti på IOGT, Kungsgatan 16 A. Klubblokalen Kungsgatan 38 A, Malmö, håller öppet varje tisdag kl 19—21 under september—maj.

SÖDRA DALARNAS MYNTKLUBB sammanträder första torsdagen efter den 15 i varje månad kl 18.30 i Rembostugan, ca 5 km norr om Avesta utmed riksvä- gen. Upplysningar: tel 0226/562 78 eller 0225/131 52.

TRELLEBORGS MYNTSAMLARKLUBB har möte andra måndagen i månaden kl 18.30 i Södersläotts Sparbanks samlingsal, C B Friisgatan 4 A, Trelleborg. På programmet står auktioner, föredrag, lotteri mm. Upplysningar: tel 0410/345 44.

TÄLJE MYNTKLUBB, Södertälje, har möte i Wendelas rum, biblioteket Luna kl 19.00 andra tisdagen i varje månad med undantag av aprilmötet, som är den 14:e. Upplysningar: tel 0755/619 38 eller 313 14.

NUMISMATISKA KLUBBEN I UPPSALA 15/3 årsmöte och föredrag och 19/4 föredrag, alla på Uppsala Universitets myntkabinett. Tid: 19.00. Upplysningar: 018/14 97 11.

VETLANDA NUMISMATISKA FÖRENING har möte med auktion på Kulturhuset, Storgatan 20, Vetlanda kl. 19.15 den 25/3, 29/4, 26/8, 30/9, 28/10, 25/11. Visning från kl. 18.15. Upplysningar: tel 0383/158 35 kl 07.00—09.00.

VILLSTADORTENS MYNTKLUBB, Smålandsstenar, har möten andra månad i varje månad utom juni, juli och augusti. Föredrag o dyl följs av auktion. Servering. Upplysningar: tel 0345/112 95. Lokal: Biblioteket, Smålandsstenar (källarlokalen).

VÄREND NUMISMATISKA FÖRENING, Växjö, har möte med auktion kl. 18.30 i Röda Korsets lokal, Kungsg. 18, Växjö den 8/3, 6/4 och 1/5. Resa till Frimynt, Helsingborg den 16/4. Myntmässan anordnas på Smålands museum 25/9. Upplysningar 0470/731 14.

VÄSTERBERGSLAGENS MYNTKLUBB har möten 2:a måndagen varje månad januari—maj kl. 19.00. Tingshusgränd 2, Ludvika.

VÄSTERÅS MYNTKLUBB har möten på kafeterian, Vallby friluftsmuseum kl 19.00 första onsdagen i månaden. Närvaroloteri vid varje möte. Upplysningar: tel 021/13 94 94 (efter kl 18).

ÖREBRO NUMISMATISKA FÖRENING har möten med auktion Järntorgsgatan 3. Upplysningar: tel 019/13 52 13. Datum ej meddelat.

Värendsmässan 1987 — och 1988

Värends Numismatiska Förening avhöll söndagen den 4 oktober 1987 för femte året i följd en myntmessa i Smålands museums lokaler i Växjö.

Mässan besöktes av ca 400 personer. Fem mynthandlare från södra Sverige var inbjudna och intresserade besökare kunde göra goda affärer i ett varierande och brett utbud av numismatiska föremål.

Wexjö gymnasii myntkabinett, ett av Sveriges bästa, hade denna gång en intressant utställning kring ämnet "Arbetets lön genom 600 år från 1373 till våra dagar". Dessutom visade man "Stora silvermynt från olika länder".

Föreningsmedlemmar visade urval av kvalitetsunika svenska kopparmynt, bl a 2 1/2 öre KM 1661, Avesta, 1/6 ören 1670 och 1707 på 2 ex plants, 2 öre 1626 Säter eller Nyköping samt 1 öre 1629 Säter med ovanlig stampkombination, alla i utsökt kvalitet och med illustrativa texter och foton. Dessutom visades en komplett "Delaware-samling" innehållande frimärken, vykort, mynt och medaljer samt "Mynt från brittiska imperiet och dess kolonier".

En fin utställning att glädjas åt denna dag var utställningen "Antika mynt med andra ögon" anpassad för synhandikappade. Montern visade antika mynt av trä i storformat och hade ett inbyggt kåseri med bildspel som intresserade kunde lyssna på. Förevisare var antikvarie Harald Nilsson från Kungl Myntkabinettet i Stockholm, som fört utställningen till Växjö och också invigde densamma. Efteråt höll han ett mycket uppskattat föredrag om antika mynt.

För ett i allt fint arrangemang önskar vi föreningen god framgång i fortsättningen. Värendsmässan 1988 planeras till den 25 september.

GBL

AUKTIONER

SVENSKA

Mars

9 AB Stockholms Auktionsverk

April

10 Antikören, Göteborg
23—24 B. Ahlström Mynthandel AB
25—26 Svenska Numismatiska föreningen
30 AB Stockholms Auktionsverk

UTLÄNDSKA

Mars

16—17 Sydney, Spink
16—18 München, Partin Bank
24—26 New York, Bowers & Merena

April

7—8 München, Gießener Münzhandlung
13—15 Köln, Münz Zentrum
25—26 Bern, Swiss Credit Bank
27—29 Frankfurt, Peus Nachf.

Maj

3—6 München, Hirsch Nachf.
26—28 Zürich, Bank Leu AG
30—31 Mannheim, KPM

November

9—11 Köln, Münz Zentrum

December

14—16 Mannheim, KPM

MÄSSOR

SVENSKA

April

16—17 Frimynt, Helsingborg

Sept

25 Myntmässan i Smålands museum anordnad av Värends Numismatiska förening.

UTLÄNDSKA

Mars

26—27 The European Continental Paper Money Bourse, Maastricht, Nederländerna.

SEDLAR

från hela världen sökes
till planerad specialauktion.

Vi söker även

MYNT   MEDALJER
ORDNAR   AKTIEBREV
NUMISMATISK   LITTERATUR

till kommande auktioner.

Kontakta gärna Ulf Ström.

AUKTIONSVERKET
MYNT

AB STOCKHOLMS AUKTIONSVERK

JAKOBSGATAN 10, BOX 16256, 103 25 STOCKHOLM.

TEL. 08—14 24 40.

ENGELBREKTSGATAN 7, 211 33 MALMÖ.

TEL. 040—11 20 26.

AUKTION 37

23—24 april 1988

Operakällaren—Stockholm

Sverige, bl.a. från Sune Berggren (Piteå) samling.
Del I av fil. dr. Torgny Lindgrens sedelsamling.
Stor avdelning antika grekiska
och romerska mynt.

B AHLSTRÖM
MYNTHANDEL AB

Kungsgatan 28—30
Box 7662,
103 94 Stockholm
Tel 08-14 02 20,
10 10 10

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

är en sedan 1973 etablerad sammanslutning av mynthandlare, hitintills 26 företag i 11 olika städer i landet. Föreningen är ensam i sitt slag i Sverige. Samtliga är medlemmar i Svenska Numismatiska Föreningen och har skrivit under uppropet mot myntförfalskningar. — Genom samarbete med de övriga medlemmarna vill varje mynthandlare förbättra och utöka sina tjänster.

De nuvarande medlemmarna är:

B. Ahlström Mynthandel AB
Kungsgatan 28, Box 7662
103 94 Sthlm 7, tel 08-14 02 20

Amneklevs Mynthandel
Skolgatan 20, 602 25 Norrköping
tel 011-10 29 50

Antikören
Stureplatsen 1, 411 39 Göteborg
tel 031-18 39 60

Hirsch Mynt AB
Humlegårdsgatan 13, 3 tr., Box 5358
102 46 Stockholm, tel 08-783 77 65

Karlskrona Mynthandel
Hantverkargatan 11
371 35 Karlskrona, tel 0455-813 73

Rune Larsson Mynthandel
Österlånggatan 16, 502 32 Borås
tel 033-11 03 15

Lunds Mynthandel
Klostergatan 5
222 22 Lund, tel 046-14 43 69

Malmö Mynthandel
Kalendegatan 9, 211 35 Malmö
tel 040-11 65 44

Monetarium Kurt Hallström
Box 21047, 200 21 Malmö
tel 040-93 19 53

Mynt & Medaljer HB
Sveavägen 96, Box 19507
104 32 Stockholm, tel 08-34 34 23

Mynt & Metallbörsen i Sthlm AB
Norrstormorg 1, 4 tr., 111 46 Stockholm
tel 08-20 55 01

Myntet i Malmö
Stora Nygatan 17, 211 37 Malmö
tel 040-12 99 30

Mynthuset
Biblioteksgatan 5, Box 7049
103 86 Stockholm
tel 08-20 51 81, 20 60 52

Ulf Nordlinds Mynthandel AB
Nybrogatan 36, Box 5132
102 43 Sthlm, tel 08-62 E62 61

Norrälje Mynthandel AB
Tullportsgatan 13, Box 4
761 00 Norrälje, tel 0176-168 26

Numis Mynt & Frimärkshandel AB
Kaserntorget 6, Box 2332
403 15 Göteborg, tel 031-13 33 45

J. Pedersen Mynthandel
Skolgatan 24, 502 31 Borås
tel 033-11 24 96

Pao Mynt & Frimärken AB
Drottninggatan 19, Box 16245
103 25 Sthlm, tel 08-21 12 10

Selins Mynthandel AB
Regeringsgatan 6
111 53 Stockholm, tel 08-11 50 81

Specie Mynthandel HB
Storgatan 19, 574 00 Vettlanda, tel 0383-153 01

Strandbergs Mynt & Frimärkshandel AB
Arsenalgatan 8, Box 7377
103 91 Sthlm, tel 08-20 81 20

Tamco Numismatics
Box 6235, 102 35 Stockholm, tel 08-33 77 75

Thörnströms Mynt & Sedlar AB
Drottninggatan 48
582 27 Linköping, tel 013-13 54 65

Ticalen Mynthandel
Stureplatsen 3, 411 39 Göteborg
tel 031-20 81 11

Ingemar Wallin Mynthandel AB
Kungsgatan 4 b 2/2, tr, Box 7317
103 90 Sthlm, tel 08-10 00 57, 10 00 58

Håkan Westerlund Mynthandel AB
Vasagatan 42, 111 42 Stockholm
tel 08-11 08 07

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

Box 19507, 104 32 Stockholm, tel 08-34 34 23